

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy

DIPLOMOVÁ PRÁCE

„... moje srdce nelétá“
Jiří Orten v knižní ilustraci

“... my heart does not fly“
Jiří Orten in book illustration

Vedoucí diplomové práce: Roman Kubička, akad. mal.
Autorka diplomové práce: Kateřina Kolářová

České Budějovice 2009

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím citovaných pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s §47b zákona č.111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Žichovicích 20.4. 2009

Kateřina Kolářová

Poděkování

Velmi děkuji akademickému malíři Romanu Kubičkovi za obětavé vedení mé diplomové práce a za jeho cenné rady. Můj dík také patří akademickému malíři Jaroslavu Šerých, za jeho laskavé přijetí a poskytnutí rozhovoru k mé diplomové práci. Dále děkuji dr. Janu Kolářovi a dr. Vladimíru Justlovi za zprostředkování kontaktu s Jaroslavem Šerých.

Anotace

Tato diplomová práce s tématickým názvem „*moje srdce nelétá*“ *Jiří Orten v knižní ilustraci* se zabývá básnickou tvorbou Jiřího Ortena v konfrontaci s výtvarným doprovodem (tj. knižní ilustrace) vytvořeným k jeho poezii. V teoretické části je uveden životopis a dílo Jiřího Ortena jako podstatný klíč pro pochopení souvislostí jeho básnické tvorby pro následnou interpretaci ilustrací, tvorby daných ilustrátorů a jejich výtvarných přístupů. Pro hlubší uchopení problematiky ilustrátorské tvorby k Ortenově poezii je uveden i rozhovor s konkrétním ilustrátorem Jaroslavem Šerých, coby autorem ilustrací k Ortenovým básnickým sbírkám.

V praktické části diplomové práce jsou vytvořeny autorské soubory ilustrací k volnému výběru Ortenovy poezie. Finální verze souborů ilustrací jsou provedeny v konečném typografickém řešení. Cílem této diplomové práce bylo vytvoření ilustrací volně inspirovaných Ortenovou poezií společně s vytvořením autorské výpovědi o uměleckém přístupu ilustračních cyklů. Součástí praktické diplomové práce jsou rozsáhlé přílohy s názornými ukázkami dokumentace umělecké tvorby.

Abstract

This diploma thesis titled “*my heart does not fly*” *Jiří Orten in book illustration* deals with the poetic works of Jiří Orten from the viewpoint of illustrating Orten’s poetry. The theoretical part of the thesis includes Orten’s biography and the description of his poetic works, which are important for the interpretation of the illustrations. An interview with Jaroslav Šerých, who is one of the illustrators of Orten’s poetry, has been made for a deeper understanding of the issue of illustrating Orten’s poems. The practical part of the thesis consists in creating collections of illustrations inspired by some Orten’s poems. The final versions of the illustrations are completed in typography. The main aim of this thesis is a creation of author’s own illustrations for Orten’s poems and writing an essay about it.

Obsah

I. Úvod.....	1
I.1.1. Jiří Orten: Život a dílo	5
I.1.2. Dílo jako klíč do hlubin Ortenovy duše	9
I.1.3. Básnické dílo Jiřího Ortena	11
II.1.1. Jiří Orten v knižní ilustraci	12
II.2.1. Tvorba ilustrátorů	17
II.3.1. Jaroslav Šerých	18
II.3.1.2. Rozhovor s Jaroslavem Šerých	23
II.3.2. Karel Demel	27
II.3.3. Eliška Konopiská	29
II.3.4. Jan Kotík	30
II.3.5. Arnošt Paderlík	32
II.3.6. Přemysl Rolčík	33
II.3.7. Romana Rotterová.....	35
II.3.8. Pavel Sivko	36
II.3.9. Alexandra Švolíková	37
II.3.10. Jitka Vrbová	38
III. Moje vyznání aneb cesta k ilustracím	39
IV. Závěr.....	42
V. Resumé.....	43
VI. Seznam literatury a pramenů.....	44
VII. Přílohy.....	47
Anketa.....	48
Autorské soubory ilustrací.....	49

I. Úvod

V této teoretické části diplomové práce se pokusím nastínit problematiku knižní ilustrace v konfrontaci s básnickým dílem Jiřího Ortena. Stručně uvedu a objasním podstatné prvky života a básnické tvorby Jiří Ortena, které se mohou promítat do knižní ilustrátorské tvorby k jeho poezii. Stručně představím dané autory ilustrací a pokusím se na základě subjektivního pohledu vedené asociační metodou a vlastním výtvarným instinktem objasnit interpretaci tvorby a inspirace daných ilustrátorů. Tato teoretická část bude následně i podmětem a inspiračním zdrojem pro moji praktickou část diplomové práce, ve které sama vytvořím ilustrace k Ortenově poezii.

Hned v úvodní pasáži textu záměrně uvádím báseň Jiřího Ortena *Smutné vyznání*, jejíž verše propůjčily poetický název k mojí diplomové práci. Po verších následují autentické citáty, které podle mé vize výstižně charakterizují Ortenovu osobnost. Tímto se snažím čtenáře hlouběji vtáhnout do předkládané problematiky a tak jim umožnit, aby se mohli lépe vcítit do nitra duše Jiří Ortena.

Jiří Orten: *Smutné vyznání*

Nejčistší světlo je když svítá
a přece přijde chvíle ta:
můj obraz ztratí se ti někde v dálce
a nebude už ani ve tvých víčkách

Protože *moje srdce nelétá*
a umí chodit jenom po špičkách
jedenkrát večer k tobě přicupitá
a poznáš moje písmo na obálce

Tu řekneš si že čehosi je škoda
tma nejkrásnější je když se stmívá
a budeš náhle staříčká a sešlá

Pak budeš plakat až ti slovo podá
můj pohled který se už nepodívá
a ucítíš že láska neodešla

„Chci být básníkem celým srdcem a ještě víc, a chci za to zemřít!“

František Halas: *Magická moc poezie*. In: Jiří Orten: *Čemu se báseň říká*. Praha: Československý spisovatel 1967, str. 117.

„Miluji svou váhající odvahu ke smrti, miluji stud, jenž ve mně dosud zbyl, ne zbyl, setrval, miluji náhlost a bojuji proti nutnosti.“

Modrá kniha : 19.3. 1939

„Zklamání, ano, leč cesta vede přes zklamání.

Ponížení, ano, leč cesta vede přes ponížení.

Zánik, ano, leč cesta vede zánikem.“

Modrá kniha: 27.4. 1939

„Žil jsem v čase velikého stmívání světa, na to ať nikdo z lidí nezapomene, až mne jednoho dne potkají!“

Žíhaná kniha: 2.6. 1940

„... Jeho srdce nelétalo a umělo „chodit jenom po špičkách“, a já chci v nápodobě tiše, tichounce proklouznout kolem stínu toho, který mi říkal tak, jak mi už nikdo neřekne, který mi říkal „pane Františku!“

František Halas: *Magická moc poezie*. In: Jiří Orten: *Čemu se báseň říká*. Praha: Československý spisovatel 1967, str. 117.

„... Básníci jsou tak nejposlednější touhou dopátrat se kořenů, jádra, v němž je uzavřeno tajemství veškerého vzniku a existence. Existence univerzální, společné vše a všemu; existence poezie a nikoli jen básníků; existence, po níž se nedá pátrat banální otázkou „jak jste začínal“, ale jen věčnou otázkou „proč“. „Tajemství prvního hybatele“ společné světu, jako poezii, člověku, jako básníku...“

Antonín Brousek: *Hrst kamínků na nepřítomný hrob Jiřího Ortena*. In: Jiří Orten: *Čemu se báseň říká*. Praha: Československý spisovatel 1967, str. 14.

„Z „Deníků“ této osobní Ortenovy kroniky, lze vyrozumět, že básník trpí dvojitým napětím svého založení. Má jemnou citlivost rozumu, ale i výbušnou vášeň srdce.“

Josef Kocián: *Jiří Orten*. Praha: Československý spisovatel 1966, str. 27.

„Řekl jsem: není mnoho cest, nejsou jakékoliv cesty, je jen jediná cesta. Znáte-li ji, jste mými bratry. Bojím se o vás. Bojím se ještě víc, že žádný, žádný druhý člověk se nikdy nepřiblíží ke kruhu mé cesty. Dotkne se ho snad v několika bodech, snad jej protkne a tam zevnitř bude tlačit, ale obsáhnout celý kruh? Co víme o neproniknutelnosti? Co víme o ploše svého kruhu, my uctívači křivek? Má cesta. Nejde o vlastnictví. Jde o úděl.“

Jiří Orten: Žíhaná kniha

I.1.1. Jiří Orten: Život a dílo

Život a dílo jdou společně ruku v ruce cestou člověka. Nelze je od sebe násilně oddělit. Jsou totiž jako milenci, kteří se vzájemně milují, doplňují, tolerují se, pomáhají si, někdy však spolu zápasí, škádlí se, ale jeden bez druhého prostě nemohou být. Toto pevné pouto oba pojí v nekonečný celek propleteného tajemství pravdy. Život v sobě odráží, jako odráží hladina klidné vody, obraz díla autorova a naopak v díle prosakuje hladina života, stačí se jen pozorně dívat, ztišit se a hledat tajemství pravdy. A to platí i u Jiřího Ortena, u něho jako básníka to platí dvojnásobně.

Přes život Jiřího Ortena se lze dostat do hlubin podstaty jeho tvorby. Život je vlastně jako klíč, který může odemknout a pootevřit skryté dveře do komůrky duše, z které vyzařuje a tryská podstata tvorby. Pokud chci co nejvěrněji analyzovat a snažit se pochopit tvorbu Jiřího Ortena a posléze vytvořit ilustrace k jeho básním, musím se přes subjektivitu svého já dostat k subjektivitě Ortenovy duše.

Tato dobrodružná cesta za Ortenovou duší tedy začne životopisem, jenž bude propojený do historického kontextu dané doby, která přímo či nepřímo ovlivňuje osudy života člověka.

Jiří Orten, už jméno bylo pro něho jakousi maskou, která skrývala jeho pravou tvář totožnosti, jeho pravé příjmení znělo Ohrenstein, což poukazovalo na židovský původ, který ho bude po celou dobu jeho existence pronásledovat a působit nemalé potíže. Narodil se do nepříliš šťastné doby, ale možná bychom si dnes nemohli přecíst ty básně, které Jiřího tak charakterizují. I to je paradox a úděl umělců. Jiří přišel na svět rok poté, kdy skončila první světová válka. Narodil se 30. srpna 1919 v Kutné Hoře. Opět v naší zemi zavládl mír, ale svět i lidé kolem se proměnili. Bylo nastoleno jiné uspořádání světa a vymezeny nové hranice států. To staré pominulo. Svět se proměnil. Evropa se ještě z hrůzné války nestačila vzpamatovat, avšak pomalu a jistě se na povrch draly nevyřešené problémy, které pak vyústily v neúprosně se blížící druhou světovou válku, která zastihne i plápolající mladý život básníka. Ve stejný rok narození Ortena, se v Itálii narodí fašismus, který pak bude nemilosrdně stíhat a pronásledovat tisíce nevinných životů a jako jedna z ideologií tak zaujme přední příčky ve světové politice. Po deseti letech se na povrch dere další světový problém, tentokrát je to hospodářská krize, která vypukla v roce 1929 ve Spojených státech. Do Evropy a zvláště pak do Československa, rodiště a domoviny Ortena, tato krize zavítá v letech 1933 a 1934. Tehdy postihne vlna nezaměstnanosti největší počet obyvatel. Tisíce lidí je bez

práce, bez peněz, jediné co mají je hlad a nejistotu z budoucnosti. Nastává velká bída, která prorůstá celou společností. Mezitím se v sousedním Německu vlády ujímá Adolf Hitler, tvůrce holocaustu, jenž změní spoustu židovských životů, mezi nimi i ten Ortenův.

Československo nečekalo na další pohromu dlouho, již 16.3. 1939 byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava. Antisemitismus dostal zelenou a mohl propuknout na plné obrátky. Mraky nad Evropou se rychle zatahují a roku 1939 se na zem spouští obrovská bouře nazývaná jménem druhá světová válka. Svět je prosycen strachem, nenávisí, útlakem, nejistotou, pesimismem...Do tohoto světa, do této nemilostivé a dramatické doby se narodil a žil Jiří Orten. Hned v úvodu jsem záměrně nastínila tyto historické události proto, abych si lépe uvědomila určité souvislosti a detaily, které měly a mohly mít i nepatrný vliv na Ortenův život a jaké emoce vycházející z jeho doby se mohly promítnout do jeho tvorby- především do básní.

Jiří vyrůstal ve spokojeném a harmonickém rodinném prostředí. Oba jeho rodiče byli z rodin židovského původu. Jeho otec¹ pocházel ze Zruče nad Sázavou. Jeho matka² se narodila v Neustupově u Tábora. Sňatek³ byl již předem dohodnut, ačkoliv se vlastně neznali, zamilovali se do sebe a prožívali šťastné manželství. Za nový domov si zvolili Kutnou Horu, kde zakoupili obchod s galanterním zbožím, avšak touto koupí se zadlužili na dlouhá léta. Manželům se narodili celkem tři děti. Nejdříve na svět přišel Ota⁴, po té se narodil Jiří a nejmladší ze tří bratrů byl Zdeněk⁵. Všichni tři synové zdědili umělecké vlohy. Jiří svůj obdiv a lásku k divadlu získal zřejmě od matky, která hrávala ochotnické divadlo. Básnický talent mohl získat po jeho strýci⁶ z matčiny strany, který vydal dvě básnické sbírky⁷. Děti v rodině Ohrensteinových byly vždy vším. „*Otec Eduard byl člověk neobyčejně vážný, tichý, přejemný, zvláště vezmeme-li v úvahu obchodnické prostředí, v němž vyrostl a žil... Otec vychovával laskavými slovy, a rukou nenásilnou; psal dlouhé nabádavé dopisy, když už byl těžce nemocen a Jiří byl v Praze. Je to zvláštní věc, nepamatuji se vůbec, že by tatínek byl kdy něco zalhal, sebenepatrnější, sebemalichernější věci.*“ psal Jiří v dopise po otcově smrti. *Maminka překypovala životem a zdravím. Jejím přičiněním stal se smích kořením života, její*

¹ Eduard Ohrenstein (1881-1936)

² Berta Ohrenstein (1891- 1970)

³ sňatek se konal roku 1912

⁴ Ota Ornest (pseudonym) 1913- 2002, režisér a herec

⁵ Zdeněk Ornest (pseudonym) 1929-1990, divadelní a filmový herec

⁶ Josef Rosenzweig Moir (1887 – 1944?) byl český básník a překladatel židovského původu, datum jeho úmrtí není přesně známo, zemřel totiž v koncentračním táboře v Osvětimi. Za básnický pseudonym si zvolil jméno Josef Moir. Vystudoval právnickou fakultu a v roce 1906 byl redaktorem Studentského Věštíku.

⁷ *Když zpívá mládí*, Praha 1906; *Zahrada života*, Praha 1908.

fantazie způsobila, že jí děti visely na rtech, když si vymýšlela pohádky, když povyšovala každodenní život nad jakoukoliv jednotvárnost.“⁸

Jiří začal v roce 1929 chodit ve svém rodném městě do gymnázia. Ve volných chvílích pro něho bylo velkým koníčkem čtení knih, detektivek i románů jako například *Tři mušketýři*. Avšak tento koníček byl posléze nahrazen jiným - sportem. Věnoval se tenisu a lyžování, kde sklízel dobré výsledky a ocenění, ale to nevydrželo dlouho, protože mu vypovědělo zdraví, doktoři zjistili srdeční vadu. Musel se nadobro vzdát sportu, kvůli slabému srdci. A tak se vrátil zpět ke knihám a divadlu, které kvůli sportu opustil. Měl i více času na přátele. Trávil s nimi kulturně-literární večery. Svě první verše napsal na Vranovské přehradě, kam jezdil na setkání s partou dalších mladých lidí, jenž milovali literaturu, především poezii a nadšeně ji recitovali. Zde se také seznámil s mladou generací mladých básníků, se kterými si později široce dopisoval.

Konečně se přiblížil rok 1936. Jiří odmaturoval a může odjet do své milované Prahy, po které tak dlouho toužil. Jeho sen se splnil. Bude studovat na konzervatoři a stane se hercem po vzoru jeho staršího bratra. Bude se naplno věnovat divadlu. Osud tomu však chtěl jinak. Příjímácké zkoušky na konzervatoř neudělal, prozatím si musí najít práci jinde. Studuje jazyky a pracuje jako archivář u jedné firmy. O rok později se zkoušky na konzervatoř podaří a je úspěšně přijat. V Praze se seznámí s dalšími mladými básníky, jenž vede František Halas. S ním Jiří navázal úzké přátelství. Zdálo se, že jeho život ubíhá tím správným směrem. Hraje divadlo, jeho první tištěné verše se poprvé objeví v rubrice *Mladých v Haló novinách*. Jenže jeho úspěchy byly zamlženy smrtí drahého otce. Ztratil tak člověka, ve kterém měl oporu. Rád četl a oceňoval jeho básně. Další ranou pro dobře nastartovanou kariéru byly politické události - mnichovská dohoda, druhá republika a protektorát. Na tyto události reagovalo mnoho lidí emigrací, mezi nimi i Ortenův bratr Ota, jenž odešel do Anglie. Přemlouval i Jiřího. *Marně. Nechtěl svou krásnou zemi opustit navzdory tušené nepřející budoucnosti. Snad ještě jeden důvod zde byl - láska k dívce. Miloval tolik, že nebyl schopen vzdát se a opustit svůj smysl života. Ota ho opustil, ztratil dalšího milovaného člověka. „Oto, můj jediný člověče! – Jel jsem onehdy v přeplněné tramvaji, seděl jsem, nade mnou i po stranách hrozny lidských těl bez tvarů, neboť se stmívalo, ale ještě nesvítily, a tu, tak úplně ztracený, v pocitu naprosté marnosti jsem tě spatřil v kteréosi daleké mlze, vynořil ses, bledý a podobný mně, byl jsi mi tak strašně drahý a já na vše zapomněl a říkal si do drnčení tramvaje a jejích*

⁸ Ornest, Ota: *O bratrovi*. In: Jiří, Orten: *Čemu se báseň říká*. Praha: Československý spisovatel 1967, str. 126.

lidí: bratře, bratře, bratře, stále jsem si to říkal a nikdy nepřestanu říkat.“⁹ Tyto slova si zapsal do svého deníku 6. dubna 1940. Jiří se touto ztrátou propadá do větší bezmoci a melancholie.

Po okupaci Čech a Moravy Německem v březnu 1939 ztratil jako Žid možnost cestovat. Nesměl se navštěvovat s matkou, ani ona ho nemohla vidět. V roce 1940 byl z konzervatoře vyloučen z rasových důvodů. Musel neustále měnit místa pobytu i zaměstnání. Byl nucen své básně uveřejňovat pod pseudonymy¹⁰. A samota se pomalu vkrádala do jeho života. Tehdy mu jsou jedinou útěchou deníky¹¹, dopisy matce i přátelům a hlavně básně. Ty mu pomáhají vytvořit jiný svět.

Osud se téměř symbolicky naplňuje v předvečer jeho narozenin. Smrt je nablízku. Orten jakoby ji cítil za svými zády. Svou „*paní Moranu*“¹² našel na ulici, kde ho srazila vojenská německá sanitka. Přítelkyně Líza Kleinová, která byla svědkem tohoto osudného momentu, s ním odjela do nemocnice na Karlově náměstí. Tam ho naposledy zradil jeho židovský původ, jelikož zde nesměli ošetřit žádného Žida. Byl tedy převezen do jiné nemocnice, kam Židé směli. Tady na následky poranění hlavy 1. září 1941 umírá. Mladý dvaadvacetiletý život vyhasl. Nebylo mu dovoleno žít déle. „...*sténal pronikavě a nepřetržitě. Ten strašný poslední zvuk jeho hlasu svolával všechny živé, varoval, zapřísahal. Ale kromě dívky*¹³ *ho nikdo neslyšel; neslyšeli ho přátelé, neslyšela ho matka daleko v Kutné Hoře, neslyšel ho bratr na jiné části země, neslyšeli ho. A tak jeho volání nepřestalo, trvá.*“¹⁴

⁹ Orten, Jiří: *Žíhaná kniha*. Praha: Československý spisovatel 1993.

¹⁰ Karel Jílek; Jiří Jakub

¹¹ deníky psal od roku 1939 až do své smrti 1941. V 90. letech byly vydány v Československém spisovatel.

Celkem vyšly tři deníky: *Modrá kniha*, *Žíhaná kniha* a *Červená kniha*

¹² „*paní Morana*“, tak Orten nazývá smrt v básni *Cvičení o smrti*: „*Ta paní z těla jas mi vymne, že budu černý do rána. A jmenuje se Morana.*“

¹³ Líza Kleinová

¹⁴ Ornest, Ota: *O bratrovi*. In: Jiří, Orten: *Čemu se báseň říká*. Československý spisovatel, Praha 1967, str. 138.

I.1.2. Dílo jako klíč do hlubin Ortenovy duše

„...*Postava Jiřího Ortena, básníka mládí trpícího a ukřižovaného, stane před námi ve své velikosti teprve časem. Tajemství, jemuž se upsal, jej zahubilo, ale obdařilo jeho dílo kouzlem své přitažlivosti, která bude vábit nové a nové mládí. Autor tohoto díla pak je jakýmsi moderním Jobem, který vede nepřetržitý dialog se svým Bohem, ale je Jobem bojujícím, Jobem vzdorujícím, a proto též prohrávajícím. Pro tuto odvahu a velikost je Jiří Orten básníkem, který v moderní české poezii nemůže být přehlédnut, a jak o tom svědčí jeho téměř již vzniklý kult mezi nejmladšími, kteří se teprve objevují na prahu umění a zrajícího života, přehlédnut nebude.*“¹⁵ Myslím, že slova Kamila Bednáře vystihují Ortenův odkaz pro budoucnost, neboť Ortenovy básně jsou svým způsobem nadčasové. Osloví nejen mladého člověka, ale člověka různé generace žijícího v jakékoliv době. V jeho tvorbě se ukrývá klíč od tajemství jeho nesmrtelné duše.

Jiří Orten je řazen v české literatuře mezi představitele válečné generace. Její tvorba byla silně ovlivněna válečnými událostmi, proto se u ní v převážné většině objevují témata smrti, úzkosti či obavy z budoucnosti čili to co doléhalo ze všech stran do každodenního života. Kromě války byla Ortenova tvorba pod vlivem existenciální filosofie¹⁶ a spiritualismu. Ve svých básních se snaží hledat odpovědi na své otázky, pídí se po pravdě a smyslu lidské existence. Řeší všechno to, čím se vlastně zabývají i existencialističtí filozofové. Proto se u něho tolik objevuje téma smrti, úzkosti, utrpení a bolesti, protože právě skrze tyto témata může nalézt cestu k podstatě lidského žití. Někdo by možná Ortena označil za „*básníka smrti*“. Na první pohled by se zdálo, že tento člověk má ve smrti až fanatické zalíbení. Smrt je u něho téměř na každém kroku, hlavně v závěru jeho tvorby. Smrt je pro něho víc než život, rád o ní píše a dokonce jí k sobě volá, ale opak je pravdou. Orten život miloval. Spíše než za „*básníka smrti*“ ho lze označit za „*básníka života*“. To je patrné i v jeho básních, které srší silnou vůlí vypořádat se se smrtí jako údělem a koncem lidského bytí. Proto o ní tak často

¹⁵Bednář, Kamil: *In memoriam básníka Jiřího Ortena*. In: Jiří, Orten: *Čemu se báseň říká*. Československý spisovatel, Praha 1967, str. 121.

¹⁶„*existo*“, „*existere*“ - stát, vyčnívat, být, povstat, existovat. Vznik existenciální filozofie se datuje ve 20. století ve Francii. Tento druh filozofie je orientovaný především na problémy člověka, na jeho existenciální otázky. Tato filozofie byla ovlivněna krizí ve světě a ve společnosti. Východiskem pro skutečné poznání základů bytí je jen v krizových situacích, takových jako jsou úzkost, strach, nemoc, hrůza, atd. Tyto stavy úzkosti je možné popsat; vyložit díky popisu a tím je možné pochopit člověka lépe, neboť jde o pochopení zevnitř. Představitelé : Sartre, Jaspers, Buber a další.

píše. Chce totiž najít pravdu. U Ortena je toto hledání umocněno tím více, že je mladý. Victor Frankl,¹⁷ zakladatel logoterapie,¹⁸ zdůrazňoval, že podstatou člověka je touha po smyslu. Vychází z přesvědčení, že člověku jde v životě především o smysluplnou existenci. Člověk si během svého života pokládá otázky o smyslu života, přemýšlí, zda má život nějaký smysl a činí tak ve všech životních obdobích, nejintenzivněji však v období dospívání. To je i Ortenův případ. Mládí je totiž velice citlivé a vnímavé na tázání se po své existenci a smyslu bytí. Dále Frankl tvrdí, že jsou tři způsoby objevení smyslu života: a to buď vykonáním činu, prožitím hodnoty a nebo utrpením. Právě utrpení si Orten vybírá jako způsob objevení smyslu života. Utrpení je přítomné v každém lidském životě, i to je naplněním smyslu života. Patří sem tzv. tragická triáda – utrpení, vina a smrt, které dávají příležitost pro nejhlubší lidský růst. Frankl říká, že bolest má význam duchovní a duševní – chrání člověka před duševní strnulostí. Dokud člověk trpí, zůstává duševně naživu. Kdo přijme a smíří se s utrpením, stává se morálním vítězem.

„Báseň není ničím jiným než řešením existence; a je to tím lepší báseň, čím je to řešení nevyhnutelnější. Z čehož snad dostatečně jasně vysvítá, že básníkem se nestává každý odsouzenec na smrt.“¹⁹

¹⁷ Victor Frankl (1905 – 1997) byl představitel humanistické psychologie.

¹⁸ logoterapie- je psychoterapeutická metoda, která hledá smysl v životě pacienta. Objevuje se v první polovině 20. století. Vychází z Freudovské psychoanalýzy. Vedle Freudovy „*touhy po slasti*“ a Adlerovy „*touhy po moci*“ přichází s třetí základní lidskou potřebou „*touhy po smyslu*“. Odtud pramení název logoterapie, z řeckého *logos*-smysl. Logoterapie patří mezi tzv. *humanistické psychoterapie*, a zároveň vychází z existencialismu.

¹⁹ Brousek, Antonín: *Hrst kamínků na nepřítomný hrob Jiřího Ortena*. In: Jiří, Orten: *Čemu se báseň říká*. Československý spisovatel, Praha 1967, str. 14.

I.1.3. Básnické dílo Jiřího Ortena

Jiří Orten byl velice plodný básník, ačkoliv zemřel v pouhých dvaadvaceti letech, zanechal po sobě tolik básnické tvorby, kolik by stačilo i na celý dlouhý básnický život. Za svého života Orten vydal čtyři básnické sbírky. Jeho první básnická sbírka nese název *Čítanka jaro* (1939), kterou mu pomohl vydat jeho přítel František Halas – pod pseudonymem Karel Jílek. Druhá sbírka vyšla v roce 1940 pod názvem *Cesta k mrazu*, vydaná pod stejným pseudonymem. V roce 1941 byl vydán *Jeremiášův pláč* a též rok vychází sbírka *Ohnice* pod pseudonymem Jiří Jakub. Sbírkou *Elegie* (1946) a *Scestí* (1947) jsou vydány až po jeho smrti. Některé své básně si zapisoval do svých deníků, které pojmenoval podle barevnosti desek daného sešitu: *Modrá kniha*, *Červená kniha* a *Žíhaná kniha*. Další torza či fragmenty básnické tvorby lze najít i v poměrně obsáhlé korespondenci a to především korespondenci s jeho matkou a přítelkyní Věrou Fingerovou. Kromě poezie se Jiří Orten okrajově věnoval i próze a divadelní tvorbě.

II.1.1. Jiří Orten v knižní ilustraci

V této části se budu zabývat jakým způsobem byla ilustrována Ortenova poezie. Okrajově se zmíním i o knižní ilustraci Ortenových próz a jiných děl. Budu se zajímat o umělce, jenž se podíleli na výtvarném doprovodu tohoto básníka a jaké si pro své ilustrace vybrali výtvarné techniky. V úvodu uvedu pár statistických údajů týkajících se různých detailů v knižní ilustraci Ortenovy poezie. Svou pozornost soustředím na různé detaily, které ale nakonec mohou vypovídat o zajímavých maličkostech a zvláštностech, jenž se podílejí na celkovém výrazu knihy. O určité detaily se zajímám hlavně proto, že některé z nich následně budu řešit i v praktické části mé diplomové práce.

V průběhu této pasáže zmíním i výsledky mé ankety²⁰, která se zabývala ilustrační tvorbou. Mým úkolem bylo zjistit, jak se lidé - čtenáři dívají na ilustraci k poezii a jak jí vnímají v knize. Celkem bylo položeno pět otázek. Tato anketa mi dodala i spoustu zajímavých postřehů a inspirace pro moji praktickou výtvarnou činnost. Většina dotázaných se shodla, že je pro ně důležité básně doplnit ilustracemi, protože to určitě danou knihu poezie zpestří a obohatí. Je pro ně přitažlivější než neilustrovaná básnická sbírka. K verbálnímu sdělení chtějí i sdělení výtvarné, které je obohacuje a působí rozmanitěji na jejich smysly.

Pokud se podíváme na počet vydaných titulů Ortenovy poezie, zjistíme, že celkem vyšlo 18 básnických sbírek²¹. Z tohoto celkového počtu vydaných sbírek jich bylo ilustrováno deset. Dvě sbírky byly doplněny fotografiemi²² a ostatní z nich byly bez ilustrací. Z hlediska procentuálního výpočtu lze dojít k zajímavému údaji a to, že více než dvě třetiny vydané Ortenovy poezie byly ilustrovány, což jistě není zanedbatelný výsledek, pokud dále vezmeme v potaz, že převážná většina ilustrovaných sbírek vyšla v období socialismu, kdy byl Orten jako básník nepříliš přitažlivý pro režim²³, tak je to určitě potěšující údaj. V socialismu byl Orten paradoxně ilustrován více než v dnešní době²⁴. Je to zřejmě také tím, že se tehdy poezie

²⁰ anketa nebo-li dotazník je přiložen v příloze diplomové práce

²¹ zde počítám vydané sbírky od roku 1964 do roku 2008, dále je počítáno i se sbírkami, které vyšly ve více vydání, nepočítám sbírky vydané za Ortenova života až do 50. let 20. století

²² *Citový průvodce po Kutné Hoře ve verších a fotografiích*. Praha 1991.

Čechy za oknem smutných duší. Výběr básní a deníkových záznamů. Praha 1993.

²³ „Po nástupu komunistického totalitarismu po roce 1948 se stal Orten nepřijatelný a dlouho nesměl vycházet (jeho dílo bylo nazváno „poezií odumírající buržoazie“ a „bahnem úpadku“, což byly odsudky podobného druhu jako za války, když antisemitský tisk psal o „židovských perversitách“ a „rozvratu mravnosti“),“ píše Jiří Holý.

²⁴ V období socialismu bylo vydáno 8 sbírek a z nich ilustrováno 7 sbírek. Po roce 1989 bylo vydáno 11 sbírek a z toho ilustrovány byly čtyři a dvě sbírky byly doplněny fotografiemi.

ilustrovala častěji a kladl se na to větší důraz. Jestliže učiníme porovnání s ilustrováním sbírek ostatních básníků, zhruba Ortenových vrstevníků, jako je například Jiří Wolker²⁵ nebo Vladimír Holan²⁶, zjistíme, že na tom Orten s ilustrací k jeho básním není až tak pozadu. Pokud vedle sebe postavíme Ortenovy a Wolkerovy ilustrované sbírky, není zde až příliš velký odstup. Je pravda, že Wolker byl oproti Ortenově poezii ilustrován častěji, ale ne o tolik častěji, aby to činilo výrazný náskok. Zatímco Ortenovy sbírky byly z celkového množství sbírek ilustrovány desetkrát, u Wolkerova je to zhruba patnáct ilustrovaných sbírek, což opravdu není tak výrazný odstup, vezmeme-li v úvahu, že byl Wolker, na rozdíl od Orteny, režimem velice uznávaný a propagovaný básník. Čekalo by se, že také bude mnohem častěji vydáván a především ilustrován oproti Ortenovy. Pro další srovnání jsem si vybrala Vladimíra Holana. O něm se dá říci, že je zhruba stejně známý u veřejnosti jako Jiří Orten a píše podobně laděnou poezii. Je pravda, že jeho poezie byla opět jako u Wolkerova ilustrována častěji než ta Ortenova, ale i tady to nečiní žádný podstatný rozdíl, jen ten, že byl Orten oproti těmto dvěma básníkům mnohem častěji ilustrován až po roce 1989²⁷. Na závěr ještě malá zvláštnost. Na ilustrování těchto dvou zmiňovaných básníků se podíleli i někteří autoři, jenž také ilustrovali Ortenovu poezii. Je to Jaroslav Šerých, Jitka Vrbová či Eliška Konopiská, která ilustrovala jak Wolkerovy tak i Holanovy verše.

Ortenovy básně byly v minulosti několikrát ilustrovány, což nasvědčuje tomu, že byl Orten u čtenářů v oblíbenosti, proto se vydalo poměrně velké množství jeho básní. Celkem tedy bylo vydáno zhruba 18 básnických sbírek, jak již bylo řečeno. Orten nejvíce vycházel v nakladatelství Československý spisovatel a Odeon.

Dále mě zajímalo, v jakých letech se Ortenovy básně vydávaly nejvíce, pokud opominu sbírky vydané ještě za Ortenova života²⁸. Začnu padesátými lety. Především rozmezí let 1950-1956, kdy u nás v této době probíhal tvrdý stalinismus, jenž souvisel s přísnou cenzurou. Tady tvrzení o nežádoucím básníkovi²⁹ platí nejvíce. Tehdy totiž nevyšla ani jediná Ortenova sbírka³⁰. Poslední vydaná sbírka, jenž byla ilustrována, vyšla v roce 2006 pod názvem *Osud*. Avšak ne všechny byly doplněny výtvarným doprovodem. Tady se lze domnívat, že to bylo spíše způsobeno finančními nedostatky daného nakladatelství. Ne každý si mohl dovolit zaplatit ilustrátora. Jedná se například o sbírku *Hrob nezavřel se*, a to jak z roku 1969, tak i z

²⁵ Jiří Wolker 1900-1924

²⁶ Vladimír Holan 1905-1980

²⁷ jak Wolkerovy tak i Holanovy sbírky byly po „sametové revoluci“ ilustrovány zhruba jen dvakrát

²⁸ *Čítanka jaro* (1939), *Cesta k mrazu* (1940), *Jeremiášův pláč* (1941), *Ohnice* (1941)

²⁹ viz poznámka č. 23

³⁰ vyšly pouze jeho deníky :*Deníky Jiřího Orteny: poesie, myšlenky, zápisky*. Československý spisovatel, Praha 1958.

roku 1994, jenž nebyla ilustrována ani jednou. Dále se jedná o sbírku *Ohnice*. Ta byla ilustrována pouze v roce 1984, avšak z roku 1964 a 2006 jsou básně bez ilustrací, což je poměrně škoda, jelikož se jedná o stěžejní Ortenovu sbírku. Pro mě je zarážející rok 2006, kdy tato sbírka vychází k 65. výročí básníkovy úmrtí a zdálo by se, že by bylo vhodné doplnit tuto jeho nejznámější sbírku alespoň pár ilustracemi. Ale určitě to není žádná povinnost z hlediska vydavatele. U roku vydání 1964 se nelze příliš divit. Je sice pravda, že v 60. letech byly Ortenovy básně vydávány poměrně často (celkem čtyřikrát). Sbírka, která byla poprvé opatřena ilustracemi, byla vydána až v roce 1967 a to pod názvem *Čemu se báseň říká*. Je zajímavé, že existuje pouze jediná sbírka, která byla ilustrována vícekrát, tedy dvakrát. Jsou to *Elegie* z roku 1969 ilustrované Přemyslem Rolčíkem a dále z roku 1989 Jaroslavem Šerých.

Nejvíce Ortenovy poezie bylo vydáno v průběhu devadesátých let, kdy vyšlo celkem šest sbírek. Naopak nejméně sbírek vyšlo v 70. letech, kdy vyšla pouze jedna³¹. K tomu samozřejmě napomáhá i fakt, že byl Orten pro komunistický režim a kulturu nepřijatelný, především tomu tak bylo v době tuhé normalizace, která nastala po roce 1968, proto zřejmě tento důsledek omezeného vydávání v 70. letech. Naopak u devadesátých let lze častější vydávání Ortenových sbírek odvodit od pádu režimu a posléze i od strádání po Ortenových básních, proto se zřejmě 90. léta snaží tuto mezeru vyplnit. Pokud se podíváme na šedesátá léta, tady se Ortenovy sbírky vydaly čtyřikrát. V 60. letech však došlo k jakémusi uvolnění v oblasti politiky a potažmo i kultury. Avšak je zajímavé, že v 80. letech vychází stejné množství Ortenových sbírek jako v 60. letech, ačkoliv se jednalo o období normalizace. Paradoxem také je, že všechny sbírky, které v tomto desetiletí 80. let vyšly, byly všechny ilustrované. V 90. letech byly kromě ilustrací dvě sbírky doplněny pouze fotografiemi, což se objevuje poprvé. Celkem se na ilustracích podílelo deset autorů, šest mužů a čtyři ženy. Podle abecedy to jsou: Karel Demel, Eliška Konopiská, Jan Kotík, Arnošt Paderlík, Přemysl Rolčík, Romana Rotterová, Pavel Sivko, Jaroslav Šerých, Alexandra Švolíková a Jitka Vrbová. Mezi uvedenými výtvarníky se dokonce vyskytuje i jeden autor, který ilustroval Ortenovu poezii vícekrát a to celkem třikrát. Je jím Jaroslav Šerých, jenž doprovodil svými ilustracemi sbírku *Elegie*, *Červený obraz* a sbírka, jenž vyšla v angličtině *Selected poems*³². Zjišťovala jsem i jaká báseň či básně byly nejčastěji ilustrovány. Určitě to jsou elegie, protože ty byly vydány a potažmo ilustrovány dvakrát. Jak od Přemysla Rolčíka, tak Jaroslava Šerých, ale elegie se nacházejí i ve sbírce *Čemu se báseň říká*, kde jsou ilustrace od Jana Kotíka. Dále je to

³¹ Orten, Jiří: *Verše*. Odeon, Praha 1970.

³² Orten, Jiří: *Selected poems*. Melbourne 2007.

například báseň pod názvem *Bílý obraz*, ke které byla vytvořena ilustrace od Arnošta Paderlíka či Jana Kotíka.

Z hlediska výtvarných technik převládá grafické pojetí- nejčastější výtvarná technika je kresba a ojediněle jsou použity malířské techniky. Nejrozmanitější výtvarné techniky použil Arnošt Paderlík ve sbírce *Tisíc nahých trápení*, který zde střídá jak kreslířské tak i malířské techniky. Ilustrace jsou vedeny v černobílém tak i v menší části barevném provedení. Avšak většina Ortenových ilustrovaných sbírek jsou provedené většinou jen v černobílé verzi. To opět může napovídat o finanční náročnosti tisku. Ne vždy si nakladatelství dovolí vynaložit dostatečné peníze na barevný tisk ilustrací. V tomto bodě jsou autoři ilustrací poněkud omezováni a nemohou jít zcela svou svobodnou cestou. Musí spolupracovat s nakladatelem a jeho podmínkami. I to zasahuje do práce ilustrátora a je třeba i tento bod brát na vědomí. Černobílé verze ilustrací však nemusí být vždy provedeny jen z nedostatečných finančních zdrojů. Někdy právě toto pojetí napomáhá více vystihnout atmosféru nostalgických a melancholických básní, jaké píše i Orten. Černobílé pojetí vychází ze svobodného rozhodnutí ilustrátora, který to cítí jako výtvarný záměr. I z mého dotazníku většina respondentů uvedla, že si k melancholických a pochmurným básním přeje spíše černobílé provedení ilustrací. To je zřejmě spojeno i s vnímáním a psychologií určitých barev, protože černá je podle barevné symboliky považována v našich končinách za barvu smrti, samoty a smutku. Právě takové motivy řeší i Orten.

Barevné ilustrace jsem našla pouze ve třech případech. A to u publikace *Veliké stmívání, Tisíc nahých trápení a Elegie* od Jaroslava Šerých. Byly použity spíše odstíny tmavších a studenějších barev jako je hnědá, šedá, modrá, zelená, fialová a k nim se v menší míře přidružují jako kontrastní barvy v červených, okrových a bílých odstínech. Někteří dotázaní uvedli v mém dotazníku, že si u melancholické poezie představují spíše ilustrace laděné do tmavších odstínů barvy šedivé, modré, hnědé, fialové atd. V této otázce se shodli i ilustrátoři, kteří tvořili své obrazy v podobném barevném ladění.

Jelikož je Ortenova poezie založena spíše na pocitové, subjektivní až lyrické poloze, většina ilustrátorů pojednala své ilustrace spíše v abstraktní rovině, která tento druh poezie lépe vystihuje. I mnoho oslovených v mém dotazníku uvedlo, že by pocitovou poezii chtěli také doplnit spíše abstraktními ilustracemi, jelikož si každý čtenář může v nich najít to své. Uchopí ilustraci přes svoji subjektivitu, což nejlépe dokáže právě abstrakce. Nejbližší pojetí blízcí se k realistickému pojetí provedení formy ilustrací má Arnošt Paderlík a Pavel Sivko, ale obsah ilustrací je v podstatě pořád veden v abstraktní až symbolické rovině, co se týče obsahové stránky.

Pokud se jedná o umístění ilustrací, většinou je nalezneme v knize na pravé straně. Pravá strana má totiž větší důležitost v knize než strana levá. Výjimkou je umístění ilustrací ve sbírce *Nech slova za dveřmi* od Alexandry Švolíkové, která ilustrace umístila ihned vedle textu. Jedná se o tzv. grafické špičky. Další odlišnost od obvyklého úzu je tzv. zrcadlo. To znamená, že je ilustrace umístěna na obou listech vedle sebe, jak na levé tak na pravé straně. Toto „zrcadlo“ lze najít například u Arnošta Paderlíka, Jaroslava Šerých, Elišky Konopiské či Jana Kotíka.

Dále mě zaujal formát knihy, protože i tento prvek je pro knižní ilustraci podstatný, jelikož ovlivňuje celkový výraz ilustrací, proto se formátem budu částečně zabírat i v praktické části mé práce. Většinou se jedná o menší formáty. Nejmenší formát má sbírka *Červený obraz* (7,2 x 8,5 cm). Pak jsou to formáty zhruba o velikosti lidské ruky, tak aby do ní dobře zapadaly a kniha se dala snadno uschovat do kapsy. Toto je pro některé čtenáře poezie jistě důležitý prvek, jelikož si chtějí nosit své oblíbené básně všude sebou, tak aby nezabraly mnoho místa a nečinily potíže při přepravě. Zajišťuje jim větší intimitu. Formát téměř pravého čtverce většího formátu knihy mají tři sbírky. Je to sbírka *Čemu se báseň říká* (20 x 20,7 cm), *Tisíc nahých trápení* (19,7 x 20,5 cm) a *Veliké stmívání* (18 x 25 cm). Největším formátem se však mohou pochlubit *Elegie* z roku 1989 (17,8 x 29,2 cm).

Na závěr ještě pojednám o ilustrování Ortenovy prózy. Tady však bude výčet poněkud skromnější, jelikož se jeho próza téměř neilustrovala. I to má své opodstatnění. Orten je především básník, a proto je známější spíše svojí poezií než svojí prózou. Ani jeho deníky či korespondence nebyla dosud toliko ilustrována.

Na konci této statě by mohlo zaznít i závěrečné hodnocení ilustrací a ilustrátorů. Kdo tedy doprovodil Ortenovu poezii nejlepšími a nejvýstižnějšími ilustracemi? Myslím, že na tuto troufale a hloupě položenou otázku ani nelze odpovědět a ani ji nelze takto formulovat, protože se zde jedná pouze o subjektivní hodnocení. To ponechám na každém čtenáři, jenž si otevře některou z ilustrovaných Ortenových básnických sbírek. Protože jedině samotný čtenář si může k dané ilustraci a ilustrátorovi vytvořit svůj určitý vztah, interpretaci a hodnocení.

II.2.1.Tvorba ilustrátorů

V této části, ve které popisuji pojetí a výraz ilustrací daného autora, jsem se řídila pouze svým vlastním výtvarným instinktem a podvědomím. K procit'ování ilustrací mi nejvíce pomáhala volná asociace čili jakési vybavování představ bez cenzury. Jelikož si myslím, že se jedná pouze o niterní subjektivní interpretaci, tak jsem záměrně nevycházela příliš z odborné literatury, ale řídila se spíše svými vlastními pocity a svým vnitřním hlasem. Je to i jakýsi druh subjektivní výpovědi, tak jak to činí samotný čtenář, jenž vnímá ilustrace. I on k ilustracím přistupuje přes své subjektivní pocity.

Než budu popisovat ilustrační tvorbu daných autorů, chci se ještě okrajově zmínit o výběru výtvarné techniky. Výtvarná technika totiž může sehrát významnou roli na celkovém výrazu, vyznění a atmosféře dané ilustrace. Tohoto prvku si je určitě každý autor plně vědom a tedy záměrně ovlivňuje i svůj výběr výtvarné techniky, jenž nejvíce vyhovuje jeho výtvarnému vyjádření.

Následující stať začnu Jaroslavem Šerých, nejenom z důvodu, že ilustroval nejvíce Ortenových sbírek, ale také proto, že jsem měla tu čest, s tímto velikánem českého i světového výtvarného umění, udělat rozhovor, ve kterém se svěřil se svými zkušenostmi, pocity i zážitky ze své tvorby k ilustracím Ortenovy poezie. Toto milé setkání mi dalo mnoho podnětů, inspirace i odvahy na cestě k mojí tvorbě.

II.3.1. Jaroslav Šerých

Jaroslav Šerých je významný český grafik, malíř a ilustrátor. Narodil se 27. února 1928 v Havlíčkově Brodě. Vystudoval střední výtvarnou školu v Turnově a vyšší školu uměleckého průmyslu v Jablonci nad Nisou. V 50. letech vstoupil na Akademii výtvarných umění, kde studoval malbu u profesora Rady. Aspiranturu složil u profesora Silovského.

Za jeho výtvarnou činnost a to především v oboru knižní ilustrace získal mnohá ocenění u nás i v zahraničí. V roce 2008 byl dokonce vyznamenán medailí za zásluhy II. stupně prezidentem Václavem Klausem a to za zásluhy v oblasti výtvarného umění. Jaroslav Šerých je znám nejen svou ilustrační tvorbou, ale věnuje se také malbě, grafice, převážně litografii, leptu či mědirytu. Jeho tvorba nezůstává jen v dvourozměrné dimenzi, ale věnuje se i plastice a monumentální tvorbě jako je například práce s kovem, hlavně práce s mědí, kterou dále dotváří barevnými smalty.

Od roku 1956 je členem SČUG Hollar³³ a od roku 1959 se stal členem skupiny M 57. V té době bylo umění v Československu pod silným vlivem socialistického realismu³⁴. Šerých se však zasloužil o to, aby se české výtvarné umění rozvinulo jiným směrem a posunul ho na evropskou úroveň. Proto odmítl tvořit podle oficiální směrnice v socialistickém realismu. Jeho tvorba tíhne k především k informelu³⁵, který se tehdy rozvíjel po Evropě.

Ilustroval více než 90 knih a vytvořil 15 bibliofilských titulů. Jeho ilustrace doplnily jak dětské knihy, tak i knihy pro dospělé. Mezi jeho nejčastěji ilustrované tituly patří pohádky z Orientu, Dálného východu a básnické sbírky jak od českých³⁶ tak i od zahraničních básníků³⁷.

³³ SČUG Hollar - Spolek českých umělců grafiků byl založen v roce 1917. Ke zkratce názvu výtvarné skupiny ještě bylo přidáno jméno slavného českého grafika Václava Hollara. Mezi zakládající členy patřil například František Bílek, František Kysela a další. Spolek musel v roce 1972 v době normalizace přerušit svou činnost, ale v roce 1989 byl znovu obnoven.

³⁴ Jako socialistický realismus (zkracováno někdy také i jako Sorela, hovorově často Socrel) bývá označován umělecký směr, který byl schválen roku 1932 Ústředním výborem Komunistické strany SSSR jako oficiální směrnice pro literaturu, výtvarné umění a hudbu. Ideově vychází z oslavy vládnoucího režimu, má slavnostně poukazovat na jeho úspěchy v reálném životě lidí.

³⁵ Umělecký směr, odmítající vžitá pravidla či běžné materiály, se ve světě rozvinul nejvíce v polovině 50. let 20. století. Plné rozvinutí nefigurativního informelu nastalo v Čechách až na konci 50. let. Na našem území se užívalo pojmu strukturální abstrakce.

³⁶ Otokar Březina, Karel Hynek Mácha, František Halas, Vladimír Holan, Josef Hora, Josef Palivec, Ivan Diviš, a další

³⁷ Baudlaire, Colonna Vittoria, Rilke, aj.

Sbírka Elegie ilustrovaná Jaroslavem Šerých má největší formát ze všech Ortenových ilustrovaných sbírek a to 17,8 x 29,2 cm. Zde se potvrdilo pravidlo, že básnická sbírka vždy nemusí být menšího formátu, jak to většinou bývá. Elegie jsou také ze všech jmenovaných sbírek doplněny největším počtem ilustrací. Ilustrace jsou provedeny kresbou, v tomto případě se jedná o kresbu perem. Kresba je kolorována akvarelovými barvami. Na bílém podkladu papíru vzniká svět ve formě zhmotněného obrazu, jenž přetvořila ruka a duše umělce, která se snažila dotknout duše Ortenových básní. Po delším zkoumavém pozorování se z obrazu vynořují záblesky plných symbolů, které vycházejí z poezie. Tak je to i u čtení Ortenovy poezie, která se na první dojem jeví jako nedotknutelná, ale po delším hloubavém přemýšlení se noříme hlouběji do podstaty básní a odkrýváme v nich skrytá tajemství symbolů. Šerých vystihl podstatu a charakteristiku poezie tak, že ilustrace a básně v knize žijí vedle sebe v harmonické symbióze. Autor se snaží přetavit pocity a myšlenky básníka do svého obrazu a zhmotnit tak jeho představy, které jsou prosyceny ve slovech básně. Ilustrace je de facto vizuální odraz básně. Šerých zde zvolil svou oblíbenou techniku kresby, kterou koloruje akvarelovými barvami. Hlavní roli zde hrají přerušované tahy linie, kdy téměř neexistuje jasná jistá linie. Jako by se autor snažil najít a vyjádřit skrze mnoha linií pravý tvar. Hledá a objevuje. Tak jako hledá a objevuje pravdu Orten. Někdy se tahy čar rozpíjí na ploše papíru a vytváří tak zajímavé struktury. Linie dávají pocit pohybu, jakoby se zmítaly proti proudu vody, jako by vlály v mírném vánku. Působí jako nitky, které pomalu splétají pavučinu obrazu. Ilustrace nechce být statická a pasivní, ale naopak se chce pohybovat a směřovat do divákova nitra. Chce navodit pocit pohybu a dynamiky. Tak činí i Ortenovy básně, které také nepůsobí staticky, ale snaží se ve čtenáři vzbudit pohyb v jeho mysli, jenž nestojí pasivně nad slovy básní. Z hlediska kompozice, je pozoruhodné, že se většina ilustrací téměř vždy začíná odehrávat v horním okraji formátu. Jakoby toto místo bylo pro Šerých až magicky přitažlivé. Můžeme v toto umístění nalézt i určitou symboliku. Nahoře, jako místo, kde sídlí nedotknutelné nebe. Místo, které je pro smrtelného člověka nedosažitelné. Jako místo, kde sídlí „*božská přirozenost*“, která se po kapkách sklání a stéká dolů k nám hříšníkům na tento svět. I Orten ve svých básních hledá místo, jenž je pro něho nedotknutelné, jenž jeho existenci bytí převyšuje. Někde ze zdola píše své básně a snaží se alespoň na okamžik pohlédnout a dotknout výšin. Ale vyznává, že jeho srdce nelétá, proto je pro něho místo výšin tak tajemné.

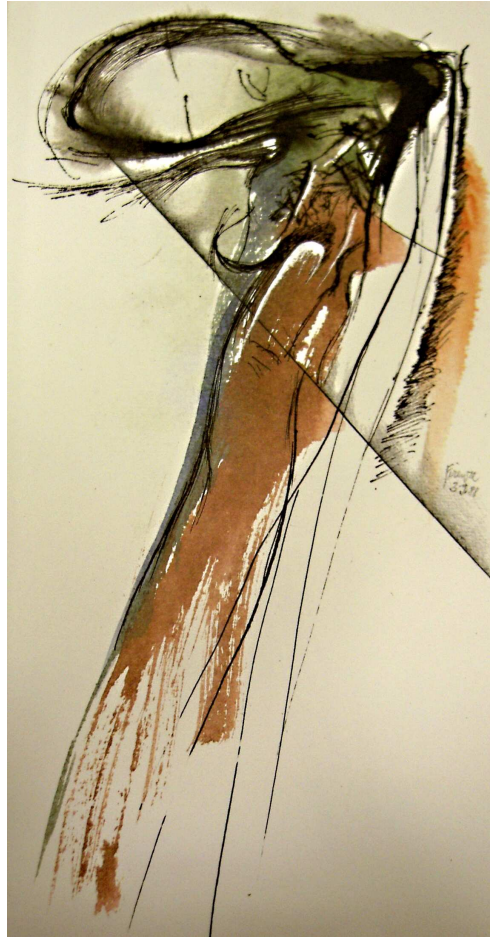
Umístění ilustrací do horního okraje se dá zhodnotit i z praktického výtvarného hlediska. Horní plocha je pro lidské oko lépe vnímatelnější a působivější. Ilustrace jsou vlastně vedeny ve vertikální rovině. Vertikála opět působí na lidské oko expresivněji a dodává tak pocit neklidu oproti horizontále.

Některé kresby jsou doplněny barvami, a to převážně tmavšími a chladnějšími odstíny jako jsou odstíny hnědé, zelené, v malém množství se objevuje i modrá, a jako kontrastní teplé barvy žlutá a červená. Všechny ilustrace jsou vytvořeny na bílém podkladu, který pomáhá ilustraci rozzářit. I barvy se do sebe zapíjejí a vytváří v sobě skvrny, které přitahují pozornost diváka, což je opět v kontrastu s jasnými plochami a liniemi. Pokud se na ilustrace podíváme pozorněji, vynoří se z nich tváře či postavy ženského nahého těla nebo ženských křivek a oblých tvarů, protože žena je vlastně jeden z ústředních motivů Ortenovy poezie.

Nechci opominout ani symboliku barev a jejich psychologii, která je v obraze velice důležitá, jelikož barvy podvědomě působí na naši psychiku. Barvy tak mohou umocnit atmosféru básní a dodat jim sílu na výrazu, což se v tomto případě ilustrací povedlo. Například zelená je brána jako symbol života a znovuzrození, je symbolem jara a mládí. Orten v básních řeší svůj úděl mládí a smysl života. Zelená se dobře kombinuje s dalšími barvami, neboť je brána jako střed mezi teplými a studenými barvami. Další barvou je hnědá, která je brána jako symbol země a pokory. Odpovídá potřebě bezpečí, tepla a útulnosti, spojené s touhou po jednoduchém klidném a s přírodou spjatém životě. Hnědá je také symbol odříkání, askese, ale také je to barva mateřství. I to má své opodstatnění. Orten byl velice fixován na svou matku a rád se vrací do dětství, což se odráží i v jeho poezii. Matka je pro něho pocitem bezpečí. Červená ze všech barev působí nejdynamičtěji. Je brána jako symbol krve, ohně, lásky a erotiky, která se opět u Ortena objevuje. Modrá, jenž je také zastoupena, je brána jako barva klidu, uvolnění, touhy a oddanosti k Bohu. Je vhodná pro meditaci. I Ortenovy básně se dají brát jako určitá forma meditace. Všechny barvy pak doplňuje černá. Černá je u nás v naší kultuře vnímána jako symbol smutku a beznaděje. Je to barva smrti a samoty. Tyto motivy se také v poezii často objevují. Bílý podklad pod ilustrace je opakem barvy černé, jenž je zastoupena nejvíce. Bílá je barvou čistoty a nevinnosti. Je také známkou nedotknutelnosti a citlivosti. Je to barva pravdy, výrazem pro vnitřní vyjasnění.

Podobný styl i výtvarnou techniku ilustrací Šerých dodržel i ve sbírce *Červený obraz*. Jen s tím rozdílem, že u nich nepoužívá barvy. Jsou vedeny jen v černých a šedých odstínech. Výjimku tvoří pouze titulní obálka - přebal, který je veden v červených odstínech, jenž se odvolávají na název sbírky. Spíše než na portréty ženských tváří se soustředí na symboly ženských křivek a intimnějších partií, jelikož ilustrace doplňují milostnou poezii. Je pravda,

že ve sbírce *Elegie* ilustrace působí expresivněji, než je tomu u ilustrací ve sbírce *Červený obraz*. Ale tomu také odpovídá celkové ladění básní. Ilustrace jsou lyričtější a jemnější. Ilustrací je také méně. Je jich celkem pět, oproti ilustracím k Elegiím, kde je jich zhruba šestnáct.

Jaroslav Šerých: *Elegie*, 1989
kolorovaná perokresba

Jaroslav Šerých: *Červený obraz*, 1991
perokresba

II.3.1.2. Rozhovor s Jaroslavem Šerých

Zde uvádím rozhovor,³⁸ který je veden na téma ilustrování Ortenovy poezie:

Jak jste se dostal k ilustrování Ortenovy poezie?

Nakladatelství vědělo, že se umím k básním skrze své ilustrace vyjádřit. Ilustrace k básním, to se vlastně nedá nazvat ilustrace, to je jakýsi výtvarný doprovod. Jsem člověk, který má nějaké pojetí o básních, vnímá je, rozumí tomu, procitňuje je. Asi proto mi tuto práci nabídli.

Vy jste ilustroval dvě básnické sbírky od Jiřího Ortena. Byly to Elegie z roku 1989 a Červený obraz v roce 1991. Je ještě nějaká básnická sbírka od Jiřího Ortena, kterou jste ilustroval?

Teď zrovna v roce 2007 v Melbourne vyšel výběr Ortenových básní v anglickém překladu. Nejtěžší je překládat básníka, jeho poezii, do jiného cizího jazyka, tak aby se zachovala podstata a atmosféra vyjádření básní. To je opravdu veliká výzva pro překladatele. Dále jsem vytvořil čtyři ilustrace k Ortenovým deníkům, ale to jen pro sebe ze svého vlastního popudu.

Jakou výtvarnou techniku jste zvolil pro ilustrování těchto sbírek a jaký záměr Vás k tomuto výběru vedl?

Orten je takový básník jako manuskript, kdy člověk téměř vidí, jak své básně psal. Z básní je cítit ten tok jeho psaní. Proto jsem zvolil pro ilustrace perokresbu, protože je to taková volná výtvarná technika. Kresba je základním principem všech výtvarníků a umělců, protože to je první dotek. Je to jako u hudebníků, kdy základním hudebním principem je kvartet. To je komorní hudba a komorní hudba se může adekvátním způsobem zobrazit v kresbě. Většina skladatelů, kteří skládali komorní hudbu, jako byl třeba Janáček či Dvořák, je vlastně hudba nejbliže k Ortenovy srdci. Je nejbliže k jeho emocím, k jeho vášním, k jeho láskám. Mnoho z

³⁸ rozhovor byl učiněn v Praze 8.1. 2009

nás na Akademii po čase umělo brilantně kreslit a malovat, ale to nestačí. To je pouze řemeslo. Studium má mít v sobě udanou pokoru. Pokoru ke stvořeným věcem. Já prostě když vidím strom nebo list, tak jsem v úžasu. Normální člověk tyto citlivé věci nevnímá, nestačí je, jelikož pracuje, má rodinu... Za socialismu byl takový paradox, že se vědělo, kolik dostane básník za verš, což je úplně naprosto absurdní. Pak byli lidé takzvaní veršotepci, ti skládali básně proto, aby jim to něco hodilo, řečeno vulgárně. Orten to absolutně takto necítil.

Jaký byl podle Vás Jiří Orten? Jak jste ho vnímal při čtení jeho poezie?

Orten byl chlapecký zjev. Byl to básník plný citu, plný hořící naděje. Jakého si plamene, který s ním cloumal. V Ortenovi je i drastičnost, dramatičnost a žhavost. Orten je bytost prosluněná. Já se jeho poezie jen dotýkám. Jeho básně jsou nejbližší k hudbě, co se týká zvukomalby, protože v jeho básních je také rytmus, je tam melodie. Já jsem člověk věřící. Mám představu, že velký třesk jenom tak netřísknul sám o sobě, nýbrž že je to tvorba, protože je to všechno tak dokonale udělané. Takže když Orten napsal právě o Boží existenci ve Třetí elegii, jenž začíná slovy: „*Sen touhy zdá se mi. A vím, že zapomenu, ještě než procitnu. Království za kořist. Bolestně prozpíván k všeobsažnému jménu,...*“ Tady jsem cítil, že je to hluboce věřící člověk. Věděl jsem, o čem mluví.

Myslím, že většina Ortenova poezie je laděna poněkud do pesimistické a melancholické atmosféry. Většina lidí si pesimismus tradičně spojuje s černou barvou symbolizující smrt, která v Ortenových básních vystupuje poměrně často. Vy jste při ilustracích sbírky Elegie vytvořil barevné ilustrace. Byl zde nějaký hlubší záměr použít barvy? Vycházel jste z barevné symboliky nebo jste se řídil pouze svým výtvarným instinktem?

Od nakladatelství mi byla dána možnost zvolit v ilustracích barvu. Řídil jsem se spíše svými emocemi než barevnou symbolikou. Já jsem člověk spíše emocionální než racionální. Já Ortena cítím. Rozuměti básni nebo obrazu, to tak nelze říci. To je spíše cítiti báseň nebo cítiti obraz nebo ho prožívat. Racio čili rozum samozřejmě v sobě musíme mít, ale přeci jenom se musím řídit melodií toku daného verše. Ilustrace jsem tedy cítil nějakou emocií, to jak na mě působí verš, ten tok verše, ta melodie a to sdělení, které je řečeno básníkem. Většinu ilustrací k Elegiím jsem tvořil v Itálii, především v Benátkách a ve Florencii, kde jsem trávil v roce

1988 léto. Tehdy tam totiž studoval na Akademii můj syn, který nás do Itálie pozval. Proto je také u ilustrací připsáno místo a datum jejich vzniku a to buď Firenze (Florence) nebo Venezia (Benátky). Pořídil jsem si pro tuto příležitost speciální skicář, do kterého vytvářel své skici k ilustracím. Barvy v tištěné knize jsou bohužel trochu jiné než na originálu, ale to bylo v socialismu téměř pokaždé, že se při tisku nedodržela barevnost. To mnoho ilustrátorů samozřejmě trápilo. Dnes je to naštěstí jiná kvalita, která odpovídá originální barevnosti ilustrací.

Bylo ještě nějaké další vodítko nebo zdroj inspirace při ilustrování Ortenových básní? Přípravoval jste se na ilustrace ještě nějakým jiným způsobem? Nebo jste se nechal inspirovat pouze sám sebou, svým vnitřním hlasem a pocity?

Pro mě je hudba základním principem inspirace. Chodím hodně na koncerty, jelikož moje paní je muzikoložka. Hudba, to je jako moje sestra nebo sestřenice inspirace. Já nejsem člověk prozaický. Jsem člověk, který má určitý básnický dar. Takže se mohu k určitému verbálnímu sdělení adekvátně vyjádřit skrze svou výtvarnou interpretaci. Ilustrace není jen taková dekorace, ilustrátor je vlastně služebníkem, jako tomu bylo například ve staré Persii. I já mám taky takový pocit jako ilustrátor. Jsem služebník, když tvořím ilustrace. Teď jde o to, aby k tomu přece jen něco řekl, k tomu člověku, který má rád k básním výtvarné sdělení. Samozřejmě jsou i čtenáři, kterým obrázek v knize vadí, protože mají rádi především tu samotnou literaturu. Jsou spíše uživači verbálního sdělení. Lidé potřebují různá sdělení jednak verbální, hudební a nebo i výtvarné sdělení.

Sbírku Elegie kromě Vás ještě ilustroval Přemysl Rolčík a to v roce 1969 čili dvacet let před Vámi. Chtěl jste pro zvědavost a Vaši orientaci vidět jeho ztvárnění ilustrací k této sbírce nebo naopak jste se nechtěl tímto zbytečně rozptylovat?

Ne, nechtěl jsem to vědět. To já nikdy nedělám. Samozřejmě, že znám ilustrace od Přemysla Rolčíka, ale každý má v sobě uložený svůj radar, kterým vidí a vnímá věci kolem sebe jinak, odlišně, subjektivně. Každý se vyjadřuje jinak.

Když jste byl mladý, zhruba ve věku jako byl Orten, psal jste také básně podobného ladění jako on?

Ne, básně jsem nepsal. A pokud bych je psal, tak by asi nebyly podobného ladění. Já už jsem byl z další generace. Určitě bych se vyjadřoval trošku jinak, ale to nevím jak.

Co byste poradil nebo vzkázal ilustrátorovi, který se právě chystá ilustrovat Ortenovu poezii?

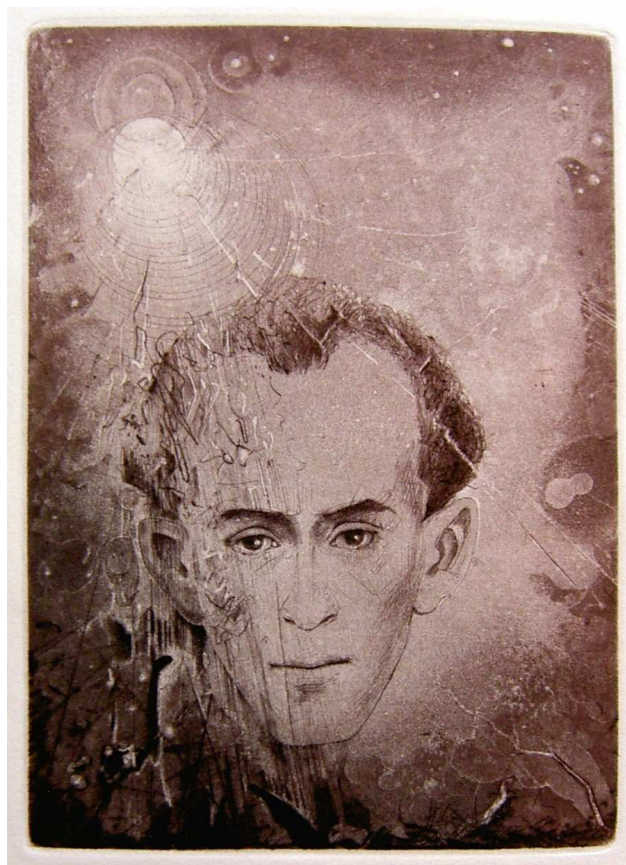
Aby k jeho básním přicházel s pokorou. Nestačí básně jen jednou přečíst, ale je potřeba je studovat a ponořit se do jejich hloubky. Procítit jeho básně. Důležitá je poctivost.

II.3.2. Karel Demel

Karel Demel se narodil v Praze 28. února 1942. Narodil se tedy téměř rok po Ortenově tragické smrti. Nejprve se dal na dráhu hudebníka, studoval totiž hudební konzervatoř. Právě hudba se stala i pozdější inspirací pro jeho výtvarnou tvorbu. Pak se dostal na Vysokou školu uměleckoprůmyslovou a začal se více věnovat výtvarné dráze, převážně grafice a knižní ilustraci v ateliéru profesora Zdeňka Sklenáře a jeho asistenta Jiřího Anderleho.

Karel Demel ilustroval básnickou skladbu *Jeremiášův pláč* v roce 1996, jež vydala Nadace Lyry Pragensis. Jedná se o bibliofilské vydání³⁹, jelikož se v knize vyskytují dva originální grafické tisky s vlastnoručním podpisem autora. Grafické listy jsou vytvořeny kombinovanou technikou mědirytu. Tato výtvarná technika propůjčuje ilustracím nuanční provedení v každém detailu. Je zde zvolena barevnost fialových odstínů. Na prvním úvodním grafickém listu se zjevuje mystický portrét s patrnými realistickými rysy tváře samotného básníka Jiřího Ortena, jenž je zasazen do imaginativního prostoru. Autor zde vlastně vystihl „*duševní portrét*“ básníka. Nejvíce zaujme výraz očí, které, ačkoliv se nedívají směrem k divákovi, přesto k němu mluví a vyprávějí svůj příběh. Oči vypovídají vše o Ortenově duševním boji a rozpoložení. Z jeho očí lze vyčíst samotu a beznaděj. Tyto pocity opuštění se odehrávají také v odvrácené tváři od světelného zdroje symbolizující snad božskou přirozenost, a proto je vlastně jeho tvář zahalena stínem a upadá do jakéhosi pološera. Druhá ilustrace znázorňuje ležící schoulené nahé tělo vyčerpaného starce, jenž je bičován paprsky. Paprsky prosycené bolestí a utrpením, jenž propichují údy jeho těla. Zde v přeneseném významu lze opět spatřovat další mystický portrét Jiřího Ortena převtělujícího se do Jeremiášovy postavy, tak jako jeho slova v básni se převtělují do role Jeremiáše.

³⁹ vydalo se omezené množství a to celkem jen 200 výtisků

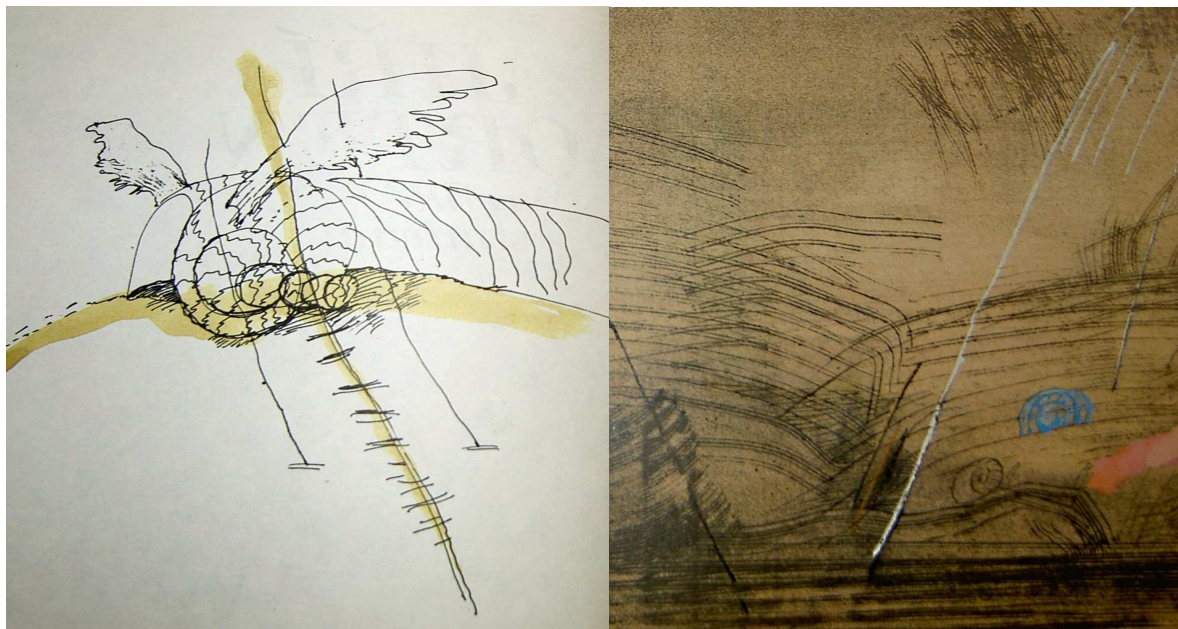
Karel Demel: *Jeremiášův pláč*, 1996

kombinovaná technika

II.3.3. Eliška Konopiská

Eliška Konopiská se narodila 5. ledna 1948 v Praze. Absolvovala Vysokou školu uměleckoprůmyslovou v Praze u profesora Františka Muziky. Vyniká v různých výtvarných oborech jako je malba, kresba, grafika, malba na porcelán či sochařství.

V roce 1987 vyšlo v nakladatelství Odeon výběr z poezie Jiřího Ortena nazvaný *Veliké stmívání*, kde nalezneme ilustrace právě od Elišky Konopiské. Kombinuje zde techniku malby a kresby. Na barevném pozadí kreslí popředí obrazu skládající se z vlnovek a linií. Jako protiklad jsou k barevným ilustracím přidruženy černobílé kresby, jenž jsou pro kontrast umístěné vedle sebe. Vytváří tak obrazový celek, jakýsi diptych. Černobílé kresby působí odlehčujícím a jasnějším dojmem oproti obrazům vedených v poněkud pochmurnějších odstínech barvy šedé, hnědé, okrové, k nimž se jako kontrastní barvy přidružuje červená, modrá, bílá. Obrazy v asociačním zbarvení mohou představovat krajinu melancholických snů. To je ještě umocněno horizontální kompozicí ilustrací, které zasahují na oba dva listy knihy a dodávají tak prostorový pocit krajiny. V melancholické krajině vládne nevlídné deštivé počasí, větrem rozbouřené hladiny vod a vln, které do sebe narážejí.

Eliška Konopiská: *Veliké stmívání*, 1987

kombinovaná technika: kresba, malba

II.3.4. Jan Kotík

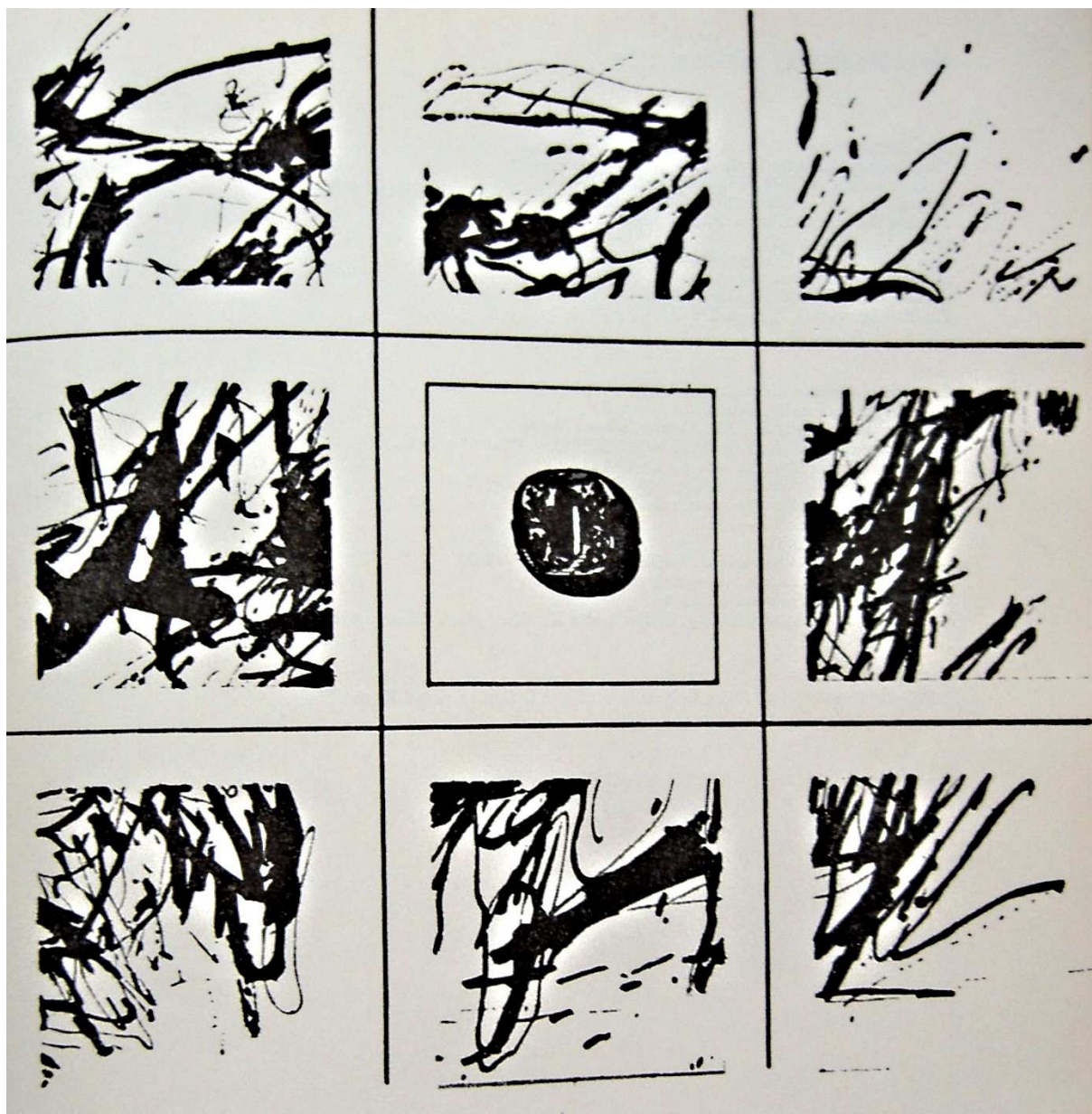
Jan Kotík se narodil 4. ledna 1916 v Turnově. V roce 1970 byl i se svoji ženou zbaven československého občanství a byl nucen zůstat v Berlíně. Zemřel v roce 2002.

Jan Kotík byl významný český malíř, grafik a také teoretik umění, který zanechal výraznou stoupu nejen v českém, ale i evropském výtvarném umění. Vystudoval Vysokou školu uměleckoprůmyslovou u profesora Bendy. Byl členem různých výtvarných skupin a spolků jako například Skupina 42, SČUG Hollar či skupina Systema. Dá se říci, že se pohyboval především v moderně a v minimalistickém abstraktním umění. Po roce 1960 se inspiroval gestickou malbou a kaligrafií. I jeho ilustrace k Ortenově sbírce *Čemu se báseň říká* z roku 1967 vytvořil ilustrace v podobném duchu. Jak již bylo uvedeno, Jan Kotík je vlastně první, který vytvořil ilustrace k Ortenově poezii.

Kotík ve svých ilustracích dává přednost výtvarné experimentaci, tak jako to samozřejmě zkouší i v celé jeho umělecké tvorbě. Pokouší se najít nové výrazy, jenž by pro tento výtvarný žánr, jako jsou ilustrace, mohl dát nový a jiný rozměr či pohled.

Co se týče provedení barevnosti ilustrací, Kotík zde používá jednu barvu, kterou pomyslně náhodně nanáší či stříká na podklad a vytváří pozoruhodné skvrny, stopy a kaňky. Ilustrace jsou vedeny buď v modré nebo černé barvě. Modrou barvou jsou napsány i názvy básní. Za kontrastní prvek k nepravidelné a „náhodně zvolené“ kompozici využívá pravidelné geometrické tvary trojúhelníku, čtverce či kruh. Pro celkové zvýraznění určité části využívá jakési „zarámování“⁴⁰. Kotík ve svých ilustracích vypráví příběh. Důležitou roli zde hraje čas, který rozfázuje na úseky, jenž se vedle sebe míhají jako slova v básních. Čas vede a utváří příběh neopakovatelnosti smyslů. Orten vlastně také vypráví skrze své básně příběh svého nitra. Minimalistické pojetí ilustrací je v kontrastu s černobílými fotografiemi od B. Straky, zachycující zákoutí Ortenovy Kutné Hory. Vedle sebe jsou jako květiny zasazeny realistické fotografie a abstraktní ilustrace, jenž oba tyto elementy spolu vzájemně harmonicky spolupracují.

⁴⁰ viz ukázka jeho ilustrací na fotografii přiložené k textu

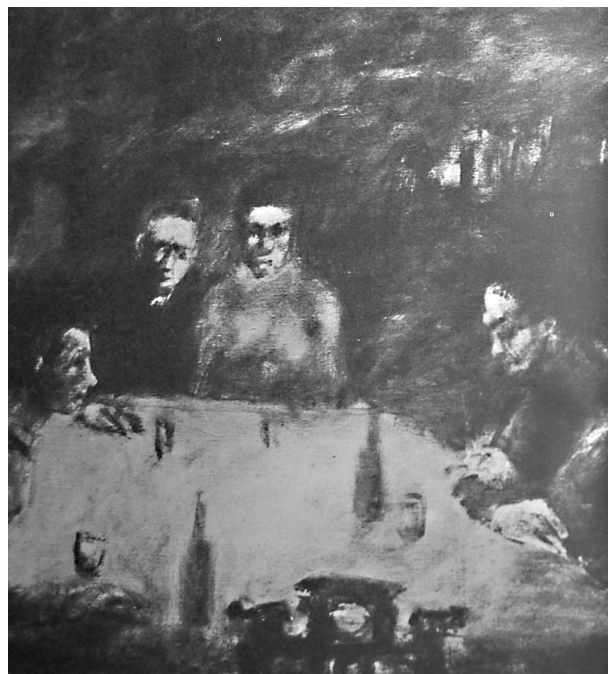
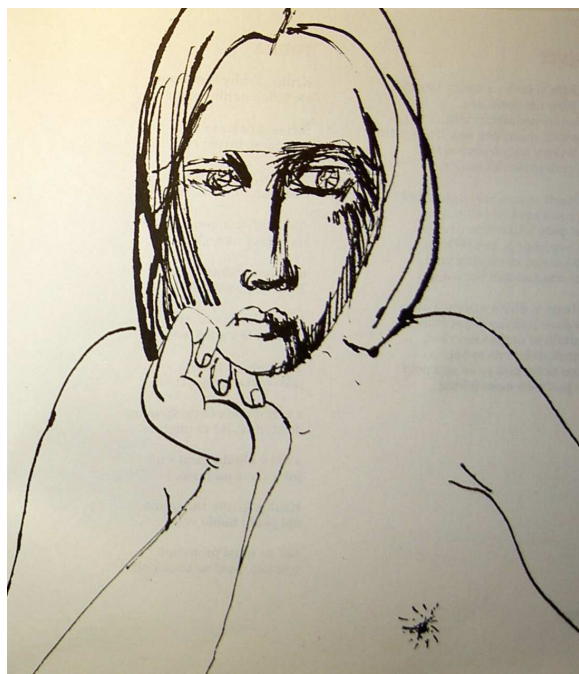

Jan Kotík: *Čemu se báseň říká*, 1967
perokresba

II.3.5. Arnošt Paderlík

Arnošt Paderlík se narodil 1. prosince 1919 v Nučicích u Prahy. Zemřel 1. června 1999. Narodil se vlastně ve stejném roce jako Jiří Orten, patří tedy do stejné generace. Paderlík se zabýval hlavně malbou, grafikou a sochařstvím. Absolvoval Vysokou školu uměleckoprůmyslovou u profesora Františka Kysely. Od roku 1963 se stal profesorem na Akademii výtvarných umění. Za své ilustrace získal mnohá ocenění.

V roce 1985 vytvořil ilustrace k výběru Ortenových básní pod názvem *Tisíc nahých trápení*, jež vydalo nakladatelství Československý spisovatel. Ilustrace jsou provedeny ve větší míře černobíle, ale dvě úvodní ilustrace jsou barevné. Objevují se zde nevýrazné a ponuré odstíny modré, hnědé, okrové, červené. Hlavním motivem se stává figurální pojetí v uvolněném výtvarném výrazu. Figura člověka jako schránka fyzického bytí, Ortena silně přitahovala. Paderlík střídá více výtvarných technik. Vedle sebe zasadil jak malířské techniky tak i kresbu, ačkoliv jsou kresby zastoupeny častěji. Jeho kresby se mohou pochlubit silnou expresivitou a patosem, jež emocionálně doléhá na oko i duši čtenáře.

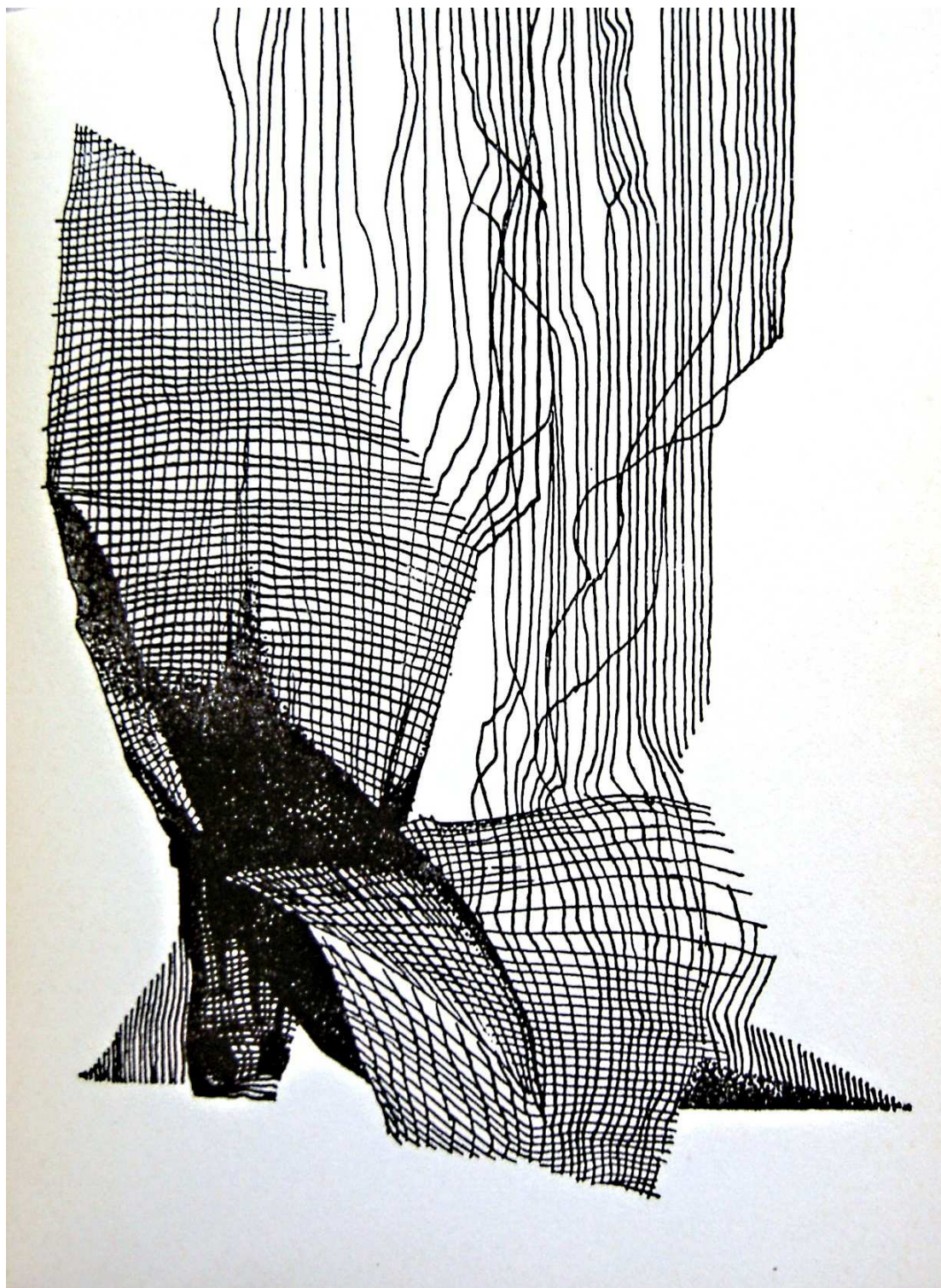

Arnošt Paderlík: *Tisíc nahých trápení*, 1985
kombinovaná technika: kresba, malba

II.3.6. Přemysl Rolčík

Přemysl Rolčík se narodil v Praze 8. května 1922 a zemřel tamtéž 24. září 1989. Věnoval se převážně malířství, grafice a knižní ilustraci. Na Vysoké škole uměleckoprůmyslové působil jako profesor v ateliéru knižní kultury. V roce 1969 ilustroval *Elegie* od Jiřího Ortena, které vydalo nakladatelství Československý spisovatel. To znamená, že jako první ilustroval tuto básnickou sbírku. Po něm to byl až výše uvedený a zmiňovaný Jaroslav Šerých. Po té sbírku nikdo neilustroval.

K elegiím vytvořil celkem čtyři ilustrace, a to k první, třetí, páté a sedmé elegii. Jednu ilustraci nalezneme hned v úvodu sbírky a jednu na knižní obálce. Celkem tedy vytvořil šest ilustrací. Co se týče výtvarné techniky, Rolčík se rozhodl pro kresbu perem. Ilustrace jsou provedeny v černobílé verzi. Za ústřední motiv si zvolil linie. Proplétající se a křížící se linie vytvářejí obrazec jakéhosi torza textilie, jenž může v divákovi iniciovat, v přeneseném slova smyslu, kusy obvazu či fáče. Vypadá to, jakoby chtěl Rolčík obvázat a ošetřit svým obvazem Ortenovo bolavé srdce, jenž se ze svých trápení a bolestí v elegiích vyznává. Avšak torza textilie jsou zachycena ve fázi rozplétání, ve fázi rozpadu. Dílo se jeví nedokončené. „Stvořitel“ chce diváka vtáhnout do hry, do geneze svého světa. Stvořitel Rolčík promlouvá skrze své dílo, skrze své ilustrace, které jsou jako mystická ozvěna Ortenových slov. Jako by zde chtěl kouzelník do svých ilustrací symbolicky začarovat a připomenout fázi lidského času, jenž je omezený, spěje k rozpadu a zániku existence bytí. Chce do svých ilustrací vložit skryté poselství lidské smrtelnosti a pomocí Ortenových slov toto poselství dešifrovat. Vše je tedy pomíjivé, omezené svou existencí. Tohoto faktu si je Orten ve svých verších vědom. Ale v ilustracích je naznačena i naděje, jako u Ortena. Některé linie vždy vybíhají ven z formátu, do prostoru neznáma. Naznačují, že lidské bytí něco převyšuje. Něco se nad ním ukrývá a otvírá cestu do tajemného světa, který zatím nelze spatřit.

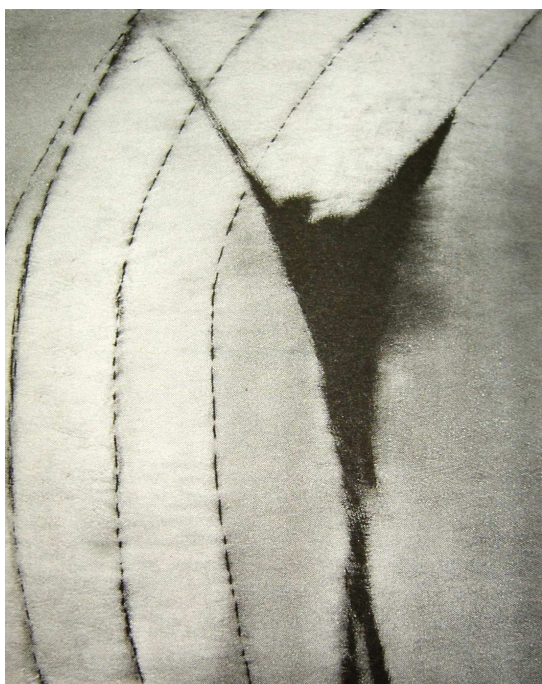

Přemysl Rolčík: *Elegie*, 1969
perokresba

II.3.7. Romana Rotterová

Narozena v Praze v roce 1931. Věnuje se grafice a textilní tvorbě. Ilustrovala výběr Ortenových básní *Osud*, jež vydalo nakladatelství Odeon v roce 2006. Verše doplnila celkem pěti černobílými ilustracemi, vedené ve volné technice suché jehly.

Z ilustrací čiší tichá, nostalgická až ponurá energie. Na první pohled mě upoutaly svou zdánlivou „strohostí“. Řídí se pravidlem - v jednoduchosti je krása, ale i tato „krásná jednoduchost“ nefunguje jako jasné a laciné vyjádření pravdy, ba právě naopak, toto zdánlivě jednoduché spíše minimalistické kompoziční pojetí, vzbuzuje více rozporuplných otázek a nejasností než jiné chaoticky uspořádané kompoziční provedení. Svým minimalistickým motivem nezahluje plochu, proto daný motiv dostává na větší důraznosti a vyvolává přirozenou pozornost u diváka. U většiny ilustrací je použito kompozice tzv. zlatého řezu. Motiv se většinou stylizuje do podoby kříže. Kříže jako symbolu dvojakosti života i smrti, utrpení, bolesti, lásky. Pokud bychom měli vybrat pouze jediný symbol, který by co nejvýstižněji odrážel a charakterizoval Ortenovu poezii, vybrala bych právě symbol kříže. Ilustrace se rodí na pozadí vedený v šedivých valérech. Je zde použit efekt rozpíjení, který připomíná přes oči přehozený průsvitný závoj, kterým jsou vidět jen nepatrné, rozmazané kontury a obrysy tvarů. Tímto výrazem ilustrací nás autorka drží v neustálém napětí, hledání a očekávání.

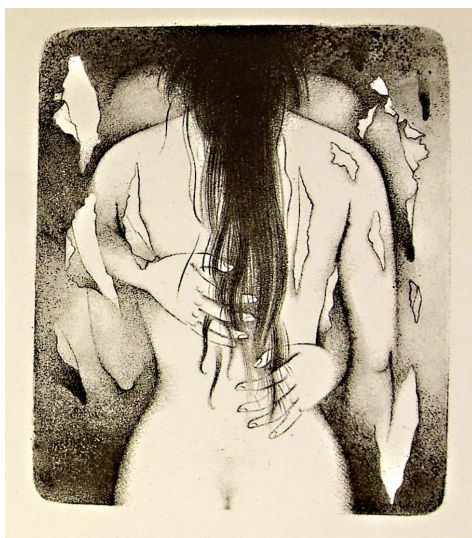
Romana Rotterová, *Osud*, 2006 suchá jehla

II.3.8. Pavel Sivko

Pavel Sivko se narodil 24. ledna 1948 v Praze. Vystudoval Vysokou školu uměleckoprůmyslovou u profesora Jiřího Trnky a Zdeňka Sklenáře v ateliéru užité grafiky a ilustrací. Kromě knižní ilustrace se věnuje i užité grafice, animovanému filmu či tvorbě známek. Je členem Sdružení českých výtvarných umělců grafiků Hollar. Od roku 1997 začal učit na Střední umělecké škole Václava Hollara.

Pavel Sivko ilustroval sbírku *Ohnici* od Jiřího Ortena, které vydalo nakladatelství Československý spisovatel v roce 1984. Sivko zde využívá grafickou techniku litografie.

Ilustrace jsou protunty významovými symboly, jsou spíše vedeny ve formě realistického pojetí, ale obsah je imaginativní. Záleží na samotném čtenáři, jak si toto imaginativní pojetí propojí společně s Ortenovými verši a přetaví je za pomoci vlastní fantazie a zkušeností do vlastního nitra. Každý totiž v ilustraci může najít jiný význam, jinou interpretaci. Všimla jsem si, že nejčastějším výtvarným prvkem se objevují lidské ruce. Ruce nás provázejí celou knihou, jsou umístěny hned v úvodu - předsádky knihy. Ruce jsou chápány jako klíč. Tento prvek lze nadneseně brát jako symbol tvoření a vytváření, rukou vznikají obrazy i slova veršů. Jsou i symbolem doteků, jsou jako nástroj pro tvoření smyslového vnímání. Sivkovy ilustrace nutí a provokují diváka přemýšlet a nořit se hlouběji do podstaty hledání významů. Ilustrace se vykazují zvláštní snovou atmosférou, pomocí níž je čtenář vtahován do příběhu samotných básní. Magický a mystický realismus. Těmito slovy by se daly charakterizovat ilustrace vytvořené Pavlem Sivkem.

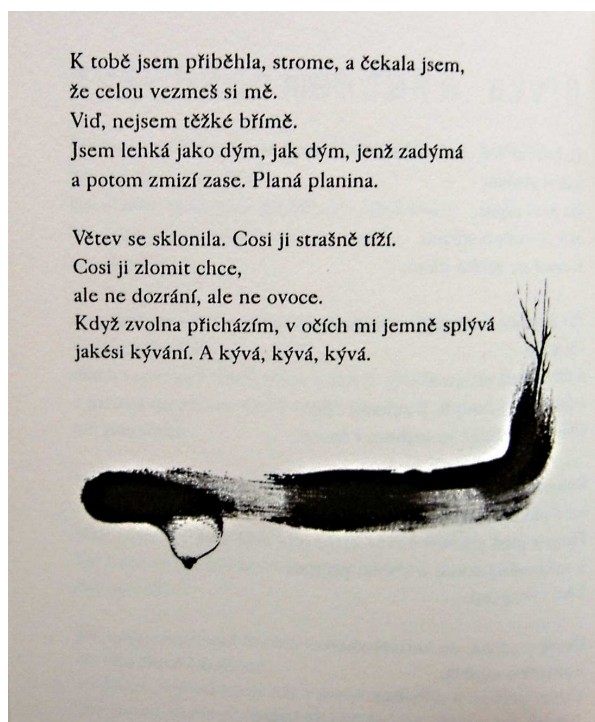

Pavel Sivko: *Ohnice*, 1984 litografie

II.3.9. Alexandra Švolíková

Alexandra Švolíková se narodila roku 1965 v Bratislavě. Je tedy nejmladší autorkou, která doposud ilustrovala Ortenovu poezii. Dnes žije a pracuje v České republice. V 80. letech vystudovala DAMU obor scénografie. V současnosti pracuje jako výtvarná redaktorka nakladatelství Argo.

V roce 2003 ilustrovala Ortenovu sbírku *Nech slova za dveřmi*, jenž vydalo nakladatelství Dokořán. Druhé vydání vyšlo v roce 2007. Kromě Ortenových básní, ilustrovala další verše jako například od Jiřího Koláře,⁴¹ Karla Havlíčka Borovského,⁴² a jiné. Ilustrace k Ortenovi jsou opět vytisknuty v černobílé verzi. Ke svým ilustracím si Švolíková zvolila výtvarnou techniku v poněkud netradičním pojetí, spíše co se týče výběru výtvarných nástrojů. Kromě tahů štětce, využívá za nástroj vlastní prsty, jimiž vytváří zajímavé struktury a otisky své vlastní kůže. Ke skvrnám, jenž vytváří štětcem či vlastními prsty, podle své fantazie vedené Ortenovými verši, přikresluje určité prvky a symboly. Ze skvrn vystupuje například ženské ňadro, oko, křídla, větve stromu atd. Danou skvrnu vlastně oživuje a dává jí určitý obsah, význam i prostor.

Alexandra Švolíková: *Nech slova za dveřmi*, 2003

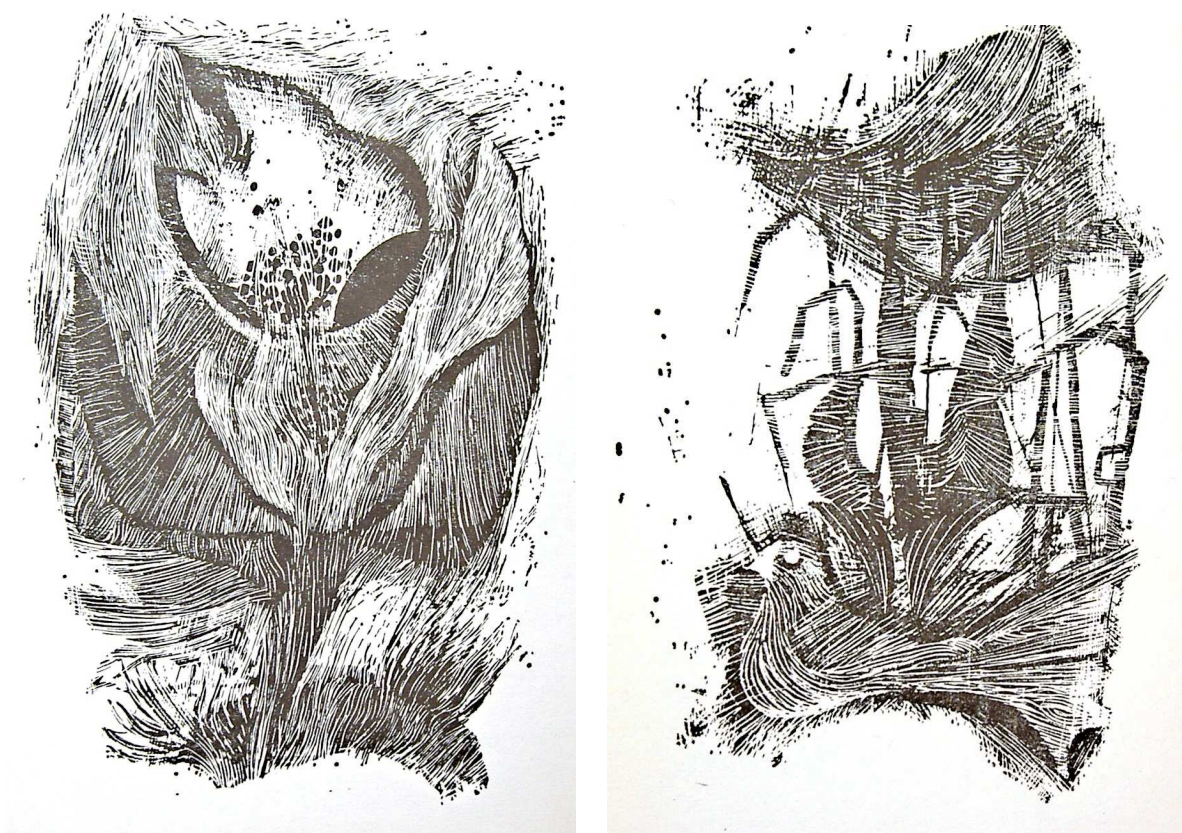
kombinovaná technika

⁴¹ Kolář, Jiří: *Návod k použití*. Dokořán, Praha 2007.

⁴² Karel Havlíček Borovský: *Epigramy*. Dokořán, Praha 2004.

II.3.10. Jitka Vrbová

Jitka Vrbová vytvořila ilustrace pro Ortenovu poezii pod názvem *Verše*, které vydalo nakladatelství Odeon v roce 1970. Její ilustrace jsou vedeny v poetickém až lyrickém duchu, čemuž jistě napomáhá výtvarná technika suché jehly. Poetičnost ilustrací harmonicky koresponduje s poetičností Ortenových básní a snaží se vystihnout jejich subjektivní podstatu. Ilustrace jsou vytvořeny v černobílém provedení, dají se charakterizovat pár slovy jako jemnost, křehkost, snivost, vzletnost. Křehkost se prolíná s jemnými přechody stínů. Každý tah je proveden s jemností až mazlivostí autorčiny ruky. Svou lyričností evokuje záměrně volenými motivy, jako je například holubice či květina. Výtvarná technika vytváří zajímavou strukturu, jako by ilustrace byly nakresleny na dřevěné kůře. Autorka ve svých ilustracích odráží i jemnost Ortenovy chlapecky dětské osobnosti. Orten je jako básník slova a Vrbová je jako básnířka obrazu.

Jitka Vrbová: *Verše*, 1970
suchá jehla

III. Moje vyznání aneb cesta k ilustracím

„Na počátku byla otázka... všechno povstalo skrze ní a bez ní by nepovstalo nic, co jest...“

Jiří Orten? Proč? Jak a nač? Jaký to má smysl? I já jsem se pokoušela a stále pokouším hledat odpovědi na tyto zdánlivě dětské banální otázky. Avšak tyto „dětské otázky“ jsou na zodpovězení zřejmě nejtěžší ze všech. Má vůbec nějaký smysl se ptát? Celý život se ptáme a následně hledáme. To je podstata a potřeba naší existence. Je to touha hledat a nacházet pravdu. Je však těžší se ptát a nebo odpovídat? Otázky i odpovědi byly základním pilířem a hnacím motorem pro moji diplomovou práci. Diplomová práce byla pro mě jakási poutní cesta hledání a tázání, cesta za srdcem Jiřího Ortena, které „nelétalo“. Byl to čas naplněný a prosycený myšlenkami, úvahami, experimenty, názory i omyly, rozpaky a přáními, hledáním i ztroskotáním, kladením otázek, překážek i nesnází, ale i nečekaných překvapení a tajemství, milého setkání i radostí. Na této cestě jsem nehledala jen Jiřího Ortena, ale vlastně jsem tak trochu hledala i sama sebe. I já jsem kdysi prošla dekadentní uličkou svého raného mládí. Proto cítím, že si s Ortenem máme co říci. Vedu s ním pomyslný dialog skrze jeho poezii. To je největší zdroj mé inspirace – komunikace a setkávání. Verše promlouvají, ale jen tehdy pokud se pokorně ztiší mé nitro a pozorně naslouchá tajemným zákoutím slov, jež jsou zahaleny nedotknutelnou mlhou. Jeho slova jako by chtělo psát i mé srdce, jež se také snaží „chodit jenom po špičkách“. Mé ilustrace a jeho básně vedou nekonečný rozhovor, který snad uslyší každý pozorný divák a čtenář. Do ilustrací jsem chtěla vtisknout nejen rukopis svého nitra, ale i svoje poselství, nějaký vzkaz, aby v nich každý podle svého nacházel kousek tajemství a krásy. Mohl se ptát a hledat odpovědi na své otázky. To bylo mým hlavním záměrem. Vzbudit a citlivě rozpohybovat divákovu touhu po hledání.

Jelikož není jen jediná cesta k cíli, snažila jsem se experimentovat v oblasti výtvarných řešení ilustrací. Vyzkoušela jsem jak jejich barevné tak i černobíle pojetí. A to tradičně známými i neznámými výtvarnými technikami a materiály: kresba tužkou, suché pastely, malba, grafika, fotografie, obrazce z mouky či kávy, ... prostě vše co se urodilo v mé hlavě a dozrálo v mých rukou.

Než jsem však započala práci na mých ilustracích, bylo pro mě důležité si ujasnit, kdo je pro mě Jiří Orten. Jaký byl a jak ho vnímám já skrze jeho poezii. Tato interpretace

Ortenovy osobnosti je podstatná pro vytváření mého výtvarného sdělení v ilustracích. Nemohu vytvořit ilustrace pro někoho, koho vůbec neznám a nevytvořím si k němu určitý vztah. Pro mě se Jiří Orten z básní vynořuje jako velice vnímavý až přecitlivělý křehký chlapec. Vnímám ho spíše jako chlapce než jako muže a to nejen vzhledem k jeho mladému fyzickému věku, ale především jeho citovým založením. On nebyl muž heroických činů a skutků, jenž měl zapotřebí slepě demonstrovat a vytrubovat do okolí svou fyzickou sílu a moc, jak to někteří muži dělávají. Byl ve svých činech tichý a skromný. Ale tím nemyslím, že nebyl vyvrážděný, naopak, některé jeho básně dokazují, že byl pozoruhodně duševně vyvrážděnou osobností. Nezakrýval před sebou své obavy a strach. Nebál se předstoupit sám před sebe takový jaký je a nic si nezastíral. Svou upřímností a statečností si nic nenalhával. Sám se svým životem vede dialog na téma život a smrt. Je si vědom své zranitelnosti. Jeho žitím byla láska, ale věděl, co opravdová láska obnáší a jaké skrývá tajemství. K lásce totiž nepatří jen radost, ale i utrpení a bolest. Jeho veliká citlivost je slyšet na každém kroku jeho veršů. Orten vnímal věci světa jinak než „obyčejný smrtelník“, byl hloubavý a pokorný.

Abych však co nejvíce pronikla do hlubin Ortenovy poezie a dokázala si pro sebe vytvořit svoji interpretaci, která by z malých střípků složila fragmenty Ortenovy duše, nešla jsem jen přes jeho poezii, ale také přes jeho deníky a korespondenci, protože právě tam se podle mě nachází mnoho klíčů, jenž mohou odemknout brány nejasností a tajemna. To mě inspirovalo natolik, že i já jsem započala zkoušet psát deník, do kterého zapisovala jako Orten své pocity, radosti i trápení života. To mi umožnilo lépe se vcítit do jeho pocitů a jednání. Pracovně jsem deník nazvala „*Deník empatie*“⁴³. Další cesta proniknutí byla vedena přes rozbor a interpretaci mnou vybraných básní, které budou posléze ilustrovány. Vybrala jsem ty básně, které mě na první dojem ihned zaujaly, nějak oslovily a byly mému srdci nejbližší. Básní, které mě upoutaly, bylo opravdu hodně, ale musela jsem v této situaci vytvořit menší kompromis a nakonec se celkový počet ustálil na šest básní⁴⁴, ke kterým vytvořím ilustrační doprovod.

„*Moje srdce nelétá, a umí chodit jenom po špičkách*“, slova z básně *Smutné vyznání*. Nejsou zvolena náhodou. Kdyby se osobnost Jiřího Ortena mohla charakterizovat pár slovy, zazněla by z mých úst právě tato, jelikož výstižně a upřímně odkazují na to, jaký Jiří Orten byl. Báseň *Smutné vyznání* jsem tedy vybrala úmyslně za stěžejní a úvodní báseň celé méj diplomové práce a dokonce tato slova propůjčila i úvodní poetický název pro méj diplomovou práci.

⁴³ ukázky z deníku jsou archivovány v CD příloze

⁴⁴ *Smutné vyznání, Chvěje si mi ruka, Co jsme, Cvičení o smrti, Klenba, Čí jsem?*

Pro jaké dvě finální verze ilustrací jsem se nakonec rozhodla? Bylo to těžké rozhodování, ale nakonec jsem zvolila ilustrace provedené suchým pastelem a to v černobílé verzi a jako druhá varianta byla vybrána technika upravované fotografie a to opět v černobílé verzi. Asi podvědomě opravdu tíhnu k černobílému výtvarnému vyjádření, jenž mi zřejmě lépe vyhovuje a pasuje podle mých představ a výtvarného instinktu k Ortenově poezii.

Suchý pastel je vlastně výtvarná technika, která se pohybuje na rozmezí kresby a malby. Suchý pastel totiž dovoluje obě tyto techniky skloubit do jednoho. Díky této technice se mohou dobře vyjádřit, jelikož vyhovuje nejvíce mému výtvarnému cítění. Suchý pastel dovoluje zajímavé výtvarné prvky jako například jemné stínování či citlivé barevné přechody. V barevném provedení ilustrací jsem použila barevný minimalismus, takže barevnost je vedena pouze ve dvou až třech barvách - odstíny zelené či modré a jako doplňkové barvy využívám žlutou a bílou barvu. Z těchto barevných ilustrací jsem posléze upravila černobílé provedení, které je nakonec jako finální verze. K této verzi, která je svázána v knižní vazbě⁴⁵, jsem vymyslela ještě malé ozvláštnění či důvtip, který si však už tiskárna nemůže dovolit, jelikož by to byl složitý a finančně náročný prvek při výtisku. Na danou ilustraci jsem přiložila ještě jeden papír, který má v sobě různě prořezané otvory v závislosti na kompozici dané ilustrace čili odkrývá pouze některou její část. Při otevření knihy se tedy nejdříve ukáže prořezávaný papír, který v podstatě ilustraci zahaluje. Odkrývá z ní jen určitou charakteristickou část. To vyvolává u diváka formu napětí a očekávání. Tajemství se odkrývá pomalu, tak jako se odkrývá z Ortenových slov. Díky tomuto prvku mohu nejen já, ale především čtenáři s ilustracemi více pracovat, pohrát si s nimi a intenzivněji je vnímat. Vyřezávaný papír nabízí ještě druhotný výtvarný efekt. Pokud se otočí na stranu textu básně, vzniknou najednou vedle sebe dvě ilustrace zrcadlově obrácené. Text vlastně vytváří zajímavý podklad pro pozadí a dokresluje ilustraci prořezaného papíru. To mě přivedlo k další myšlence, že tento prořezaný papír může být přiložen na textu básně a vytvoří tak samostatnou ilustraci.⁴⁶

Druhá finální verze ilustrací je vedena, jak již bylo řečeno, opět v černobílém provedení. Ilustrace vznikly z upravovaných fotografií, které vycházejí z detailů drapérie⁴⁷, jejíž stíny vytváří pozoruhodné efekty a obrazce. Hra stínů a tvarů vypráví neopakovatelný příběh. Každé nitro diváka však vypráví jiný příběh. Tak jako každý jinak vnímá a přetváří

⁴⁵ knižní vazba čili typografické řešení knihy je zdokumentováno a přiloženo v CD příloze

⁴⁶ viz ukázka v CD příloze

⁴⁷ detaily řasené textilie z odlišných materiálů a textur

Ortenovy verše po svém, promlouvají ilustrace jinak ke každému z nás a mají i trochu jiné sdělení či interpretaci.

Při tisku ilustrací do typografického řešení knihy jsem vybrala průsvitnou fólii, jelikož jsem chtěla, aby bylo možné s ilustracemi dále pracovat a manipulovat obdobně jako v první verzi u suchého pastelu. Fólie se dá přiložit na text, ale kromě tohoto prvku v sobě fólie odráží světlo, které vytváří na ilustraci zajímavé barevné stopy a odlesky. Zde sám divák a čtenář v jedné osobě může být v interakci s ilustrací a pokusit se ji i trochu přizpůsobovat a dotvářet podle své fantazie. Tato druhá verze ilustrací působí více dramatičtěji a expresivněji než verze suchého pastelu, který je spíše veden v poetičtějším duchu.

IV. Závěr

Úkolem teoretické části této diplomové části bylo seznámení s problematikou ilustrační tvorby v souvislosti s Ortenovou poezií. V úvodu jsem stručně nastínila popis životopisu a básnické tvorby Jiřího Ortena. Dále jsem stručně představila ilustrátory, jenž se podíleli na výtvarném doprovodu ke zmiňovanému básníkovi. Na základě formy interpretační osobní výpovědi jsem se pokusila ozřejmit umělecké přístupy daných ilustrátorů při jejich ilustrační tvorbě. To vše bylo bráno jako inspirační východisko pro následnou praktickou část mé diplomové práce, která se zabývá autorskou tvorbou souborů ilustračních prací.

V. Resumé

Tato diplomová práce s názvem „...*moje srdce nelétá*“ *Jiří Orten v knižní ilustraci* se zabývá básníkem Jiřím Ortenem ve spojení s ilustrováním jeho poezie. Úkolem bylo proniknout do podstaty jeho básnické tvorby, která v sobě nese interpretační a inspirační klíč k dešifrování ilustrací pořízených k jeho básním. Dále se diplomová práce zaměřuje na pohled ilustrační tvorby daných ilustrátorů a snaží se subjektivní formou proniknout do zákoutí jejich uměleckých přístupů. Zde se především jedná o subjektivní pojetí této problematiky, jelikož z objektivního hlediska snad ani nelze toto téma objektivně zpracovat a zhodnotit.

VI. Seznam pramenů a literatury:

Altmann, Lothar: *Lexikon malířství a grafiky*. Knižní klub, Praha 2006.

Bauer, Michal: *Interpretace Ortenovy poezie českou literární kritikou 40. a 50. let*. Klub přátel Tvaru, Praha 1997.

Kocián, Josef: *Jiří Orten*. Československý spisovatel, Praha 1966.

Nakonečný, Milan: *Lexikon psychologie*. Vodnář, Praha 1995.

Nakonečný, Milan: *Úvod do psychologie*. Academia, Praha 2003.

Olšovský, Jiří: *Slovník filozofických pojmů současnosti*. Academia, Praha 2005.

Orten, Jiří: *Čechy za oknem smutných duší*. Paseka, Praha 1993.

Orten, Jiří: *Čemu se báseň říká*. Československý spisovatel, Praha 1967.

Orten, Jiří: *Červená kniha*. Český spisovatel, Praha 1994.

Orten, Jiří: *Červený obraz. Výbor z milostné poezie*. Československý spisovatel, Praha 1991.

Orten, Jiří: *Elegie*. Československý spisovatel, Praha 1969.

- Orten, Jiří: *Elegie*. Československý spisovatel, Praha 1989.
- Orten, Jiří: *Hrob nezavřel se*. Mladá fronta, Praha 1994.
- Orten, Jiří: *I v blátě snít: první básně a prózy*. Votobia, Praha 1999.
- Orten, Jiří: *Jeremiášův pláč*. Nadace Lyry Pragensis, Praha 1996.
- Orten, Jiří: *Modrá kniha*. Český spisovatel, Praha 1994.
- Orten, Jiří: *Nech slova za dveřmi*. Dokořán, Praha 2003.
- Orten, Jiří: *Ohnice*. Československý spisovatel, Praha 1984.
- Orten, Jiří: *Osud*. Odeon, Praha 2006.
- Orten, Jiří: *Tisíc nahých trápení*. Československý spisovatel, Praha 1985.
- Orten, Jiří: *Veliké stmívání*. Odeon, Praha 1987.
- Orten, Jiří: *Verše*. Odeon, Praha 1970.
- Orten, Jiří: *Žíhaná kniha*. Český spisovatel, Praha 1993.
- Svozil, Bohumil: *Česká literatura ve zkratce 3. Období od 90. let 19. století po polovinu 40. let 20. století*. Brána, Praha 2000.
- Víšková, Jarmila; Jiskrová, Jaroslava: *Hořký kruh. Korespondence s Věrou Fingerovou*. Torst, Praha 1996.

odkazy na internetové stránky:

[http: cs.wikipedia.org](http://cs.wikipedia.org)

www.galerieonline.cz

www.galerieecese.cz

www.literarky.cz

www.citarny.cz

www.mlp.cz

www.vucr.cz

www.kajamarik.xf.cz

www.gallery.cz

www.galerie-dolmen.cz

VII. Přílohy

Anketa

1. Je pro tebe jako čtenáře důležité doplnit básně - básnickou sbírku ilustracemi?

ano-ne

2. Jakými ilustracemi by se podle tebe mohla ilustrovat pocitová poezie ?

spíše abstraktními ilustracemi – spíše realistickými ilustracemi

3. Pokud čteš básně laděné spíše do pesimistické, nostalgické či melancholické atmosféry, jaké bys k nim chtěl dát ilustrace?

černobílé – barevné (pokud barevné- jaké bys preferoval barvy?)

4. Když se řekne slovo smrt, jakou barvu či barvy si pod ní představíš?

5. A když se vysloví slovo láska, jaká barva se ti vybaví?

Obrazové přílohy

Autorské soubory ilustrací

Výtvarná technika:

suchý pastel (černobílá verze)

Výtvarná technika:

volně upravovaná a stylizovaná fotografie

Cvičení o smrti

Zatím co v duši prší mi,
hrají si s šerem na rýmy,
zpovídám se mu ze stmívání,
o kterém jistě neví ani.

Je jedna paní, jež mne mate.
Má jméno, jméno tolikáté,
že paměť je už nechce znát.
Ruce jí musí pomáhat.

Když si ty ruce k hrdlu vložím,
tu vím, tu vím, na jakém loži
mne jednou zcela přivine
ukrutnou láskou za jiné,
jež zmeškaly a neměly mne.
Ta paní z těla jas mi vymne,
že budu černý do rána.
A jmenuje se Morana.

Klenba

Vroucnosti, mlčíš pod kožichem,
jenž odhání nám chlad.
Trochu to tlačí pod tím tichem.
Komu se odevzdat?

Kdesi je bratr, kdesi přítel.
A zde, zde uprostřed,
samota kývá, prázdný pytel.
Tma. Veliké ticho. Pustý svět.

Promluv a čekej. Za chvíličku,
za čásek bez jména,
ti cizí ruka podá smyčku.
Co je to? Dutá ozvěna.

Čí jsem?

Jsem plískanic a plotů
a trav, trav deštěm skloněných
a jasných písní bez klokotu
a touhy, jež je v nich.

Čí jsem?

jsem malých oblych věcí,
jež nepoznaly hran,
jsem zvířátek, když hlavu věsí,
a mraku, když je potrhán.

Čí jsem?

jsem bázně, jež mne bere
do prstů průsvitných,
králíčka na zahradě šeré,
jenž zkouší si svůj čich.

Čí jsem?

Jsem zimy tvrdé plodům
a smrti, chce-li čas,
jsem lásky, s níž se můjím o dům,
dán za jablka červům napospas.

Co jsme

Co jsme, než útek z něhy kata?
Co jsme, než studna vrchovatá?

Ó, slyšte kuropění děsu!
Vichřice duje do partesů,

Převrací písně na ruby.
Finále hudby záhuby.

Trubači vstali. Trubač!
Otvor dechu se otáčí-
A mlčí! To je ryzí trest.
Mlčí životu na počest.

Hřeje si slova v letních básních.
Čas nečeká čas roste na sněh.

Co jsme, než sněhu věčný pád?
Co jsme, než zmrzlý vodopád?

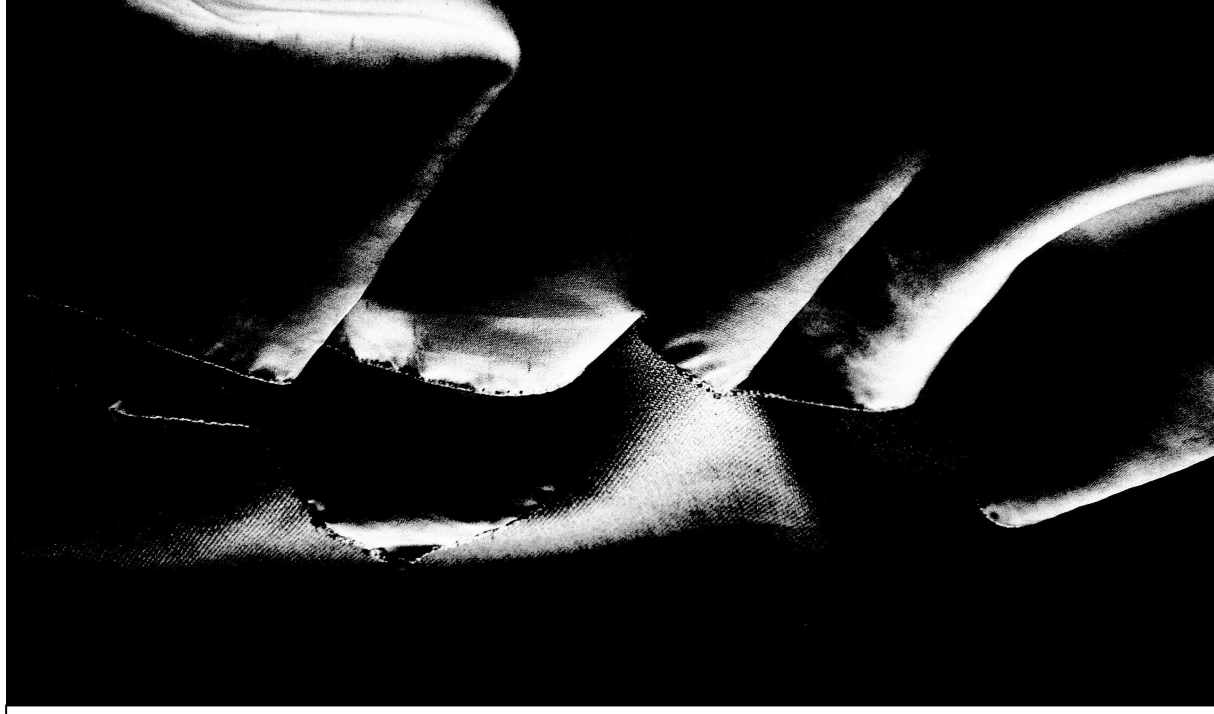
Smutné vyznání

Nejčistší světlo je když svítá
a přece přijde chvíle ta:
můj obraz ztratí se ti někde v dálce
a nebude už ani ve tvých víčkách

Protože moje srdce nelétá
a umí chodit jenom po špičkách
jedenkrát večer k tobě přicupitá
a poznáš moje písmo na obálce

Tu řekneš si že čehosi je škoda
tma nejkrásnější je když se stmívá
a budeš náhle staříčka a sešlá

Pak budeš plakat až ti slovo podá
můj pohled který se už nepodívá
a ucítíš že láska neodešla

Chvěje se mi ruka

Proč se jen pláče při bolesti
když každá úleva
tě vrací zpátky
proč se jen pláče jaké je v tom štěstí
ach ano pláč je asi pro šťastné
opravdu chtěl bys někdy plakat

Děšť na římse to je ta pravá nota
máš mnoho starostí
jak skončit tento den
když okno otevřeš zima tě rozdrkotá
ty nevíš k čemu teplo je
k čemu je děšť co ti to říká

Ach teplo to je býti unaven
a děšť jsou housle pro básníka
ale ty nevíš k čemu ještě hrát
když nikdo nepřichází aby slyšel
a čísi hlas ti říká tiše

že je čas skoncovat

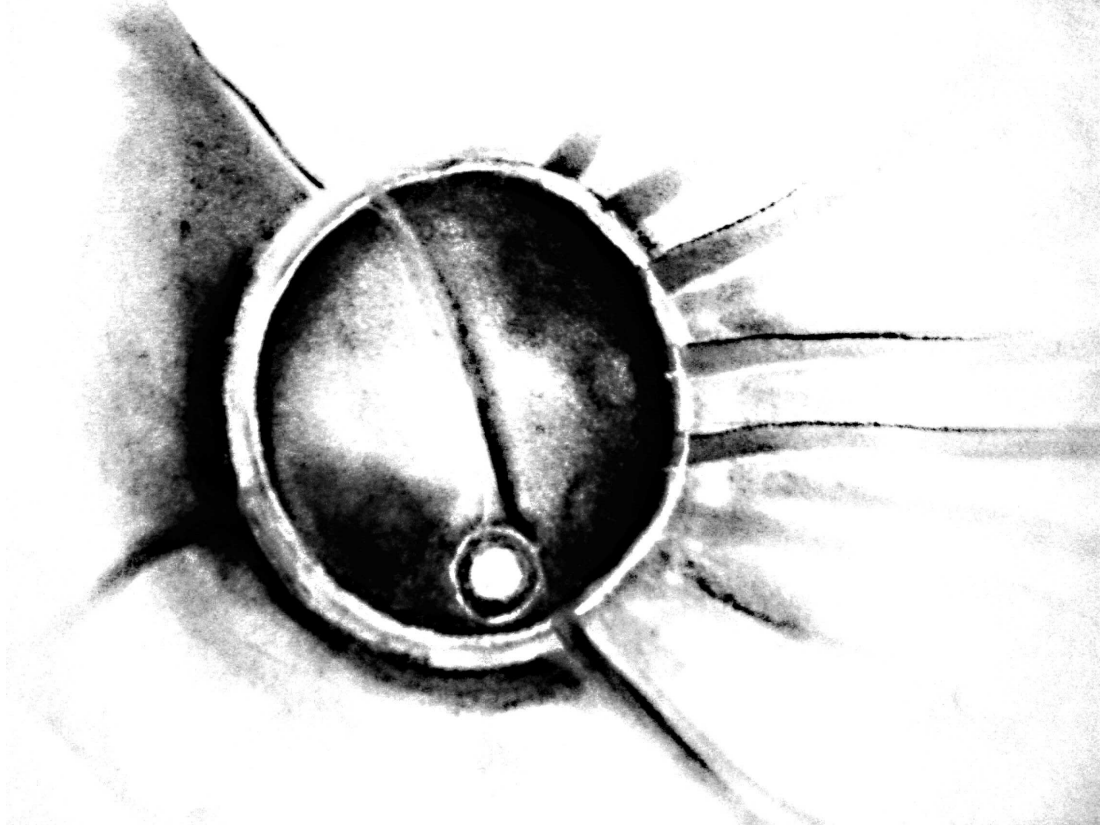
Chvěje se mi ruka

Proč se jen pláče při bolesti
když každá úleva
tě vrací zpátky
proč se jen pláče jaké je v tom štěstí
ach ano pláč je asi pro šťastné
opravdu chtěl bys někdy plakat

Děšť na římsě to je ta pravá nota
máš mnoho starostí
jak skončit tento den
když okno otevřeš zima tě rozdrkotá
ty nevíš k čemu teplo je
k čemu je děšť co ti to říká

Ach teplo to je býti unaven
a děšť jsou housle pro básníka
ale ty nevíš k čemu ještě hrát
když nikdo nepřichází aby slyšel
a čísi hlas ti říká tiše

že je čas skoncovat

Co jsme

Co jsme, než útěk z něhy kata?
Co jsme, než studna vrchovatá?

Ó, slyšte kuropění děsu!
Vichřice duje do partesů,

Převrací písně na ruby.
Finále hudby záhuby.

Trubači vstali. Trubač!
Otvor dechu se otáčí-
A mlčí! To je ryzí trest.
Mlčí životu na počest.

Hřeje si slova v letních básních.
Čas nečeká čas roste na sních.

Co jsme, než sněhu věčný pád?
Co jsme, než zmrzlý vodopád?

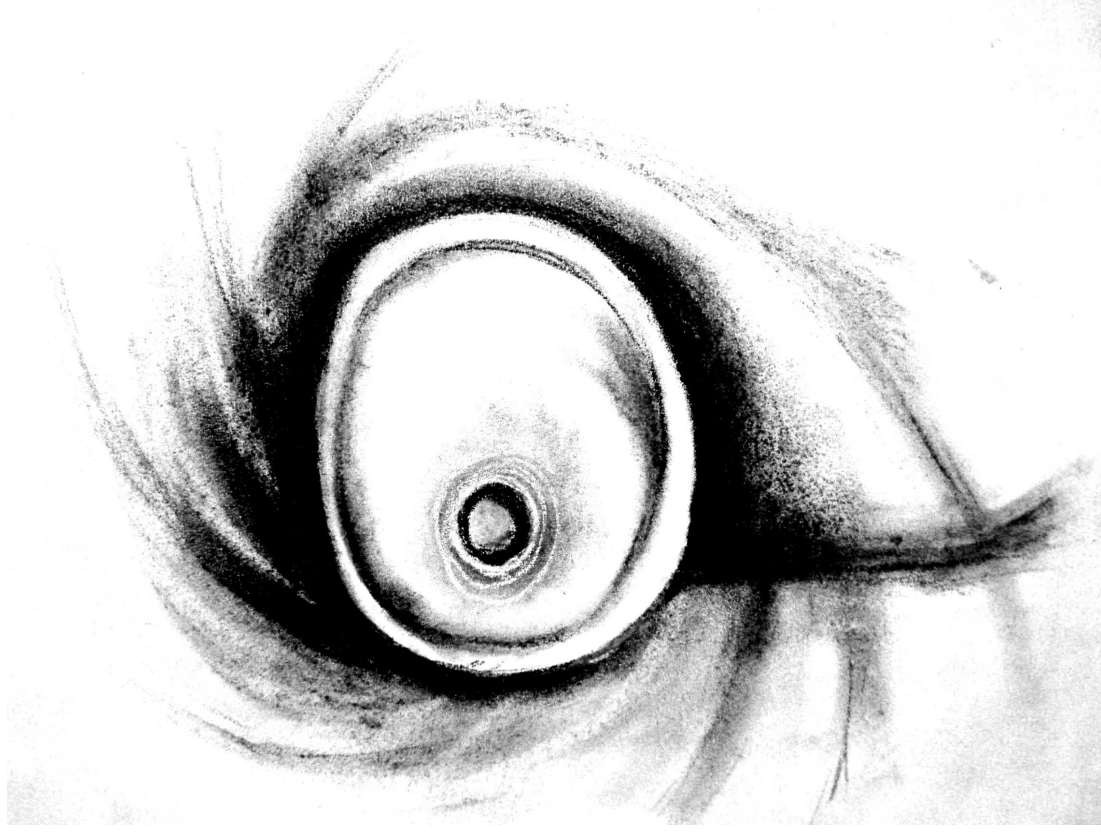

Cvičení o smrti

Zatím co v duši prší mi,
hrají si s šerem na rýmy,
zpovídám se mu ze stmívání,
o kterém jistě neví ani.

Je jedna paní, jež mne mate.
Má jméno, jméno tolikáté,
že paměť je už nechce znát.
Ruce jí musí pomáhat.

Když si ty ruce k hrdlu vložím,
tu vím, tu vím, na jakém loži
mne jednou zcela přivine
ukrutnou láskou za jiné,
jež zmeškaly a neměly mne.
Ta paní z těla jas mi vymne,
že budu černý do rána.
A jmenuje se Morana.

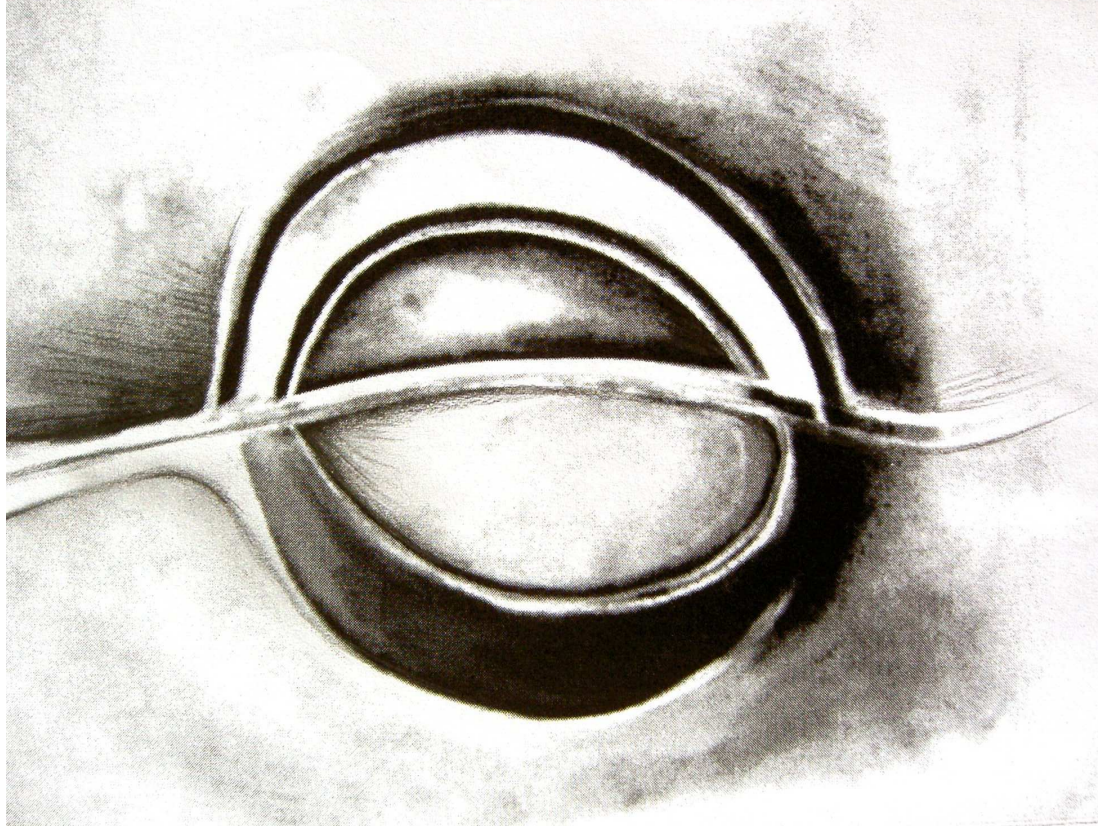

Klenba

Vroucnosti, mlčíš pod kožichem,
jenž odhání nám chlad.
Trochu to tlačí pod tím tichem.
Komu se odevzdat?

Kdesi je bratr, kdesi přítel.
A zde, zde uprostřed,
samota kývá, prázdný pytel.
Tma. Veliké ticho. Pustý svět.

Promluv a čekej. Za chvíličku,
za čásek bez jména,
ti cizí ruka podá smýčku.
Co je to? Dutá ozvěna.

Čí jsem?

Jsem plískanic a plotů
a trav, trav deštěm skloněných
a jasných písni bez klokotu
a touhy, jež je v nich.

Čí jsem?

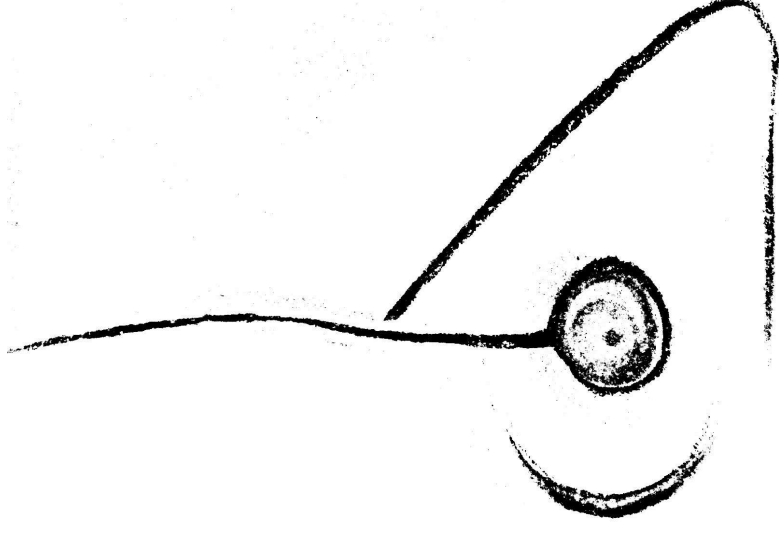
jsem malých obličejů věcí,
jež nepoznaly hran,
jsem zvířátek, když hlavu věší,
a mraku, když je potrhán.

Čí jsem?

jsem bázně, jež mne bere
do prstů průsvitných,
králíčka na zahradě šeré,
jenž zkouší si svůj čich.

Čí jsem?

Jsem zimy tvrdé plodům
a smrti, chce-li čas,
jsem lásky, s níž se míjím o dům,
dán za jablka červům napospas.

Smutné vyznání

Nejistší světlo je když svítá
a přece přijde chvíle ta:
můj obraz ztratí se ti někde v dálce
a nebude už ani ve tvých víčkách

Protože moje srdce nelétá
a umí chodit jenom po špičkách
jedenkrát večer k tobě přicupitá
a poznáš moje písmo na obálce

Tu řekneš si že čehosi je škoda
tma nejkrásnější je když se stmívá
a budeš náhle staříčka a sešlá

Pak budeš plakat až ti slovo podá
můj pohled který se už nepodívá
a ucítíš že láska neodešla

